

**ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ
ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ, ДОКУМЕНТНИХ ТА
МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

Допущено до захисту
“ ” 2023 р.
Доктор культурології, професор,
_____ О.А. Степанова

Дипломна робота
бакалавра

(освітній рівень)

на тему: «**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В
УКРАЇНІ**»

Виконав: студентка 4 курсу, групи Зту -19-1
спеціальності 242 «Туризм»

(шифр і назва спеціальності)

Івановська Олена Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник: Степанова Олена Анатоліївна,
доктор культурології, професор
(прізвище та ініціали)

Київ-2023

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ПЗФ – природно-заповідний фонд

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ	
1.1. Теоретико-методологічні основи історії розвитку туризму	8
1.2. Нормативно-правове регулювання галузі туризму в Україні	18
1.3. Особливості розвитку туризму в регіонах	25
Висновки до першого розділу	
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ	
2.1. Туристично-рекреаційний потенціал України	33
2.2. Проблеми розвитку туризму в Україні	40
Висновки до другого розділу	
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	
3.1. Перспективи ринку туристичних послуг на основі досвіду ЄС	54
3.2. Розробка рекомендацій для розвитку туризму в Україні	65
Висновки до третього розділу	
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тема цього дослідження є надто актуальною, оскільки втрати в туризмі через глобальну пандемію, а тепер і збройний напад на Україні з боку росії є дуже важливими викликами для туристичної галузі в останні роки. Існує нагальна потреба у зміні фокусу стратегічних цілей та переосмисленні питання сталого розвитку туризму та курортів в Україні з метою відновлення та подальшого розвитку туризму.

З цією метою, враховуючи перехідний етап розвитку туризму в Україні в роки після здобуття незалежності, фактори позиціювання вітчизняного туризму на кожному етапі життєвого циклу, а також поточні проблеми туристичної галузі на проектному, продуктовому та інфраструктурному рівнях, необхідно підвищити індекс конкурентоспроможності та забезпечити високий рівень обслуговування туристичного ринку України, що вимагає розвитку людських ресурсів, розбудови потенціалу та постійних змін у туристичній галузі.

Туризм є одним з найпростіших і найшвидших засобів залучення іноземного капіталу в українську економіку. Сьогодні весь світ захоплюється українським народом, але для того, щоб говорили про мужність і героїзм народу, українській владі важливо налагодити участь іноземців у процесі відбудови країни. Повоєнний період відкриває великі можливості для в'їзного туризму. Як тільки Україна почне добре комунікувати, люди будуть приїжджати в країну з цікавості. Спочатку актуальними будуть маршрути, пов'язані з війною, і символічні повоєнні місця. Відвідування і самопізнання - це пізнавальний туризм. Крім того, потрібно показати їм щось інше. Водночас потрібно показати їм іншу Україну - дружню країну з гарною природою, давньою культурою та смачною їжею. Цей баланс повинен бути витриманим.

Туризм як явище існує з часів античності, але сучасної комерційної форми він набув у середині 19 століття і особливого розмаху набув у середині

20 століття після Другої світової війни. Цьому сприяла низка економічних факторів (розвиток сфери послуг, зростання доходів населення, поява середнього класу, культура споживання), демографічних факторів (зростання населення і тривалості життя, урбанізація, зміна цінностей), політичних факторів (глобалізація, міжурядові угоди щодо спрощення туристичних процедур) і технологічних факторів (вдосконалення транспортних, інформаційних і комунікаційних технологій). Історія туризму показує, що туризм розвивався під впливом різних факторів.

Історія туризму має чотири етапи розвитку: зародження туризму, становлення організованого туризму, формування туристичної індустрії, етап масового туризму та глобалізація туризму, на які впливали такі фактори, як стимули до подорожей, розвиток способів подорожей і транспортних засобів, кількість туристів і охоплення різних верств населення змінами в туризмі. Такий хронологічний поділ є усталеним і кожен з етапів вважається вже існуючим у науковій літературі.

Застосовуючи ці підходи, туристичні ресурси можна класифікувати по-різному. Наприклад, виходячи з предмета, ці ресурси можна розділити на природу/рекреацію, культуру/історію та інфраструктуру.

Туризм є важливим сектором української економіки і має великий потенціал, але існує низка внутрішніх і геополітичних чинників, які стримують його розвиток. Протягом останніх років Україна пережила події, які мали безпосередній вплив на внутрішній та міжнародний туризм. Політичні кризи та військові дії негативно вплинули на імідж та сприйняття України іноземцями. Як наслідок, обсяги в'їзного туризму в Україну зменшилися. З початком повномасштабного вторгнення українці значною мірою забули про туризм. Замість того, щоб подорожувати, вони змушені виїжджати за кордон. Тим не менш, туристичний сектор української економіки все ще виживає, і дуже ймовірно, що наша країна стане популярною туристичною дестинацією після завершення військових дій.

Питання туристичного потенціалу України, його внутрішні та геополітичні аспекти, а також явища, що з'явилися в туристичній сфері внаслідок кризи, є предметом дослідження багатьох науковців країни, зокрема: Ю.Ю. Юрченко [57], А.Ю. Парфіненко [27], А. Мазаракі[16], Л.П. Давидюк[4], І. В. Турлюк [4], Г.В. Балабанов[2], О.В. Шикіна[55], В.О. Степаненко[47], Н.О. Степаненко[47], А. Моца[22], С. Шевчук[22] та ін.

Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні досліджували чимало науковців, зокрема: О. Думська[8], В. Кифяк[15], О. Любіцева[15], М. Мальська [19], В. Худо[19], В. Цибух[19], Н. Погуда[], Т. Савченко[44] тощо.

Мета дослідження: виявлення проблем та обґрунтування перспектив розвитку туризму в Україні.

Завдання дослідження:

- розкрити теоретико-методологічні основи історії розвитку туризму;
- описати нормативно-правове регулювання галузі туризму в Україні;
- з'ясувати особливості розвитку туризму в регіонах;
- проаналізувати туристично-рекреаційний потенціал України;
- дослідити проблеми розвитку туризму в Україні;
- охарактеризувати перспективи ринку туристичних послуг на основі досвіду ЄС;
- розробити рекомендацій для розвитку туризму в Україні.

Об'єкт дослідження: туризм в Україні.

Предмет дослідження: аналіз динаміки та структури туризму, виявлення актуальних проблем та розробка напрямів його розвитку в Україні на перспективу.

Методи дослідження. Під час написання роботи використовуватися наступні методи дослідження: літературний, спеціально-правовий, статистичний, графічний, візуальний, а також метод моделювання.

Літературний метод використовувався під час наведення наукових основ вивчення туризму, а саме: розкриття сутності і значення туризму, визначення чинників розвитку туризму та з'ясування пізнавального та виховного значення туризму. Цей метод передбачає вивчення різних друкованих матеріалів, що стосуються сфери туристичних подорожей. Завдяки спеціально-правовому методу було проаналізовано законодавчо-нормативну базу у сфері туризму в Україні. Статистичний метод дозволив проаналізувати сучасний стан та структуру туризму в Україні відповідно до статистичних відомостей з офіційних джерел. Цей метод передбачає збір та аналіз кількісних даних, створення статистичних середніх, таблиць і графіків. Графічний метод сприяв кращому сприйняттю складної інформації. Візуальні методи дослідження передбачають безпосереднє спостереження за досліджуваним географічним об'єктом, явищем чи процесом під час туристичної подорожі або екскурсії. Ці методи найбільш ефективні при використанні фото- або відеотехніки. Метод моделювання використовувався під час визначення пріоритетних напрямків та видів туризму в перспективі.

Практичне значення отриманих результатів полягає у науковому використанні результатів досліджень та можливості практичного застосування отриманих результатів для розвитку туристично-рекреаційного потенціалу України.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, основної частини, поділеної на три розділи, дев'ять підрозділів, загальних висновків і списку використаних джерел. Робота викладена на 84 сторінках, містить 10 таблиць, 3 рисунка. Список використаних джерел складається з 60 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

1.1. Теоретико-методологічні основи історії розвитку туризму

Історія розвитку туризму налічує багато тисячоліть. У давнину люди подорожували з метою торгівлі, релігійних обрядів, пізнання нових місць та культур. Розвиток міжнародного туризму ділиться на головні 4 етапи. Усі вони є визначальними на шляху становлення туризму та були відзначені відомими подіями.(табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Етапи розвитку міжнародного туризму

Етап	Хронологічні межі	Характеристика
1	з найдавніших часів до 1841 року	початковий етап, включає Стародавній Світ, Середньовіччя, Промислова революція тощо
2	з 1841 року до 1914 року	початок організованого туризму та виділення туризму як галузі, зародження спеціалізованих підприємств з виробництва туристських послуг
3	з 1914 року до 1945 року	формування і розвиток туристичної галузі, соціальний туризм
4	з 1945 року до наших днів	масовий туризм та глобалізація

Джерело: [11]

Неможливо точно визначити, коли люди почали подорожувати, але ймовірно, що це сталося від самого початку, коли людина з'явилася на землі. Однак, подорожі, які ми знаємо сьогодні, почалися з формуванням людської цивілізації. У давнину мандрівництво не мало туристичного характеру, а було зумовлене природними чинниками, такими як кліматичні катаклізми, пошук

їжі та уникнення небезпеки від хижих тварин, а також соціальними причинами, такими як конфлікти та війни між племенами.

Первісні люди відчували природну цікавість та бажання пізнати світ навколо. Вони мандрували, щоб дізнатися про життя інших народів, відвідували нові землі, шукаючи чогось незвичайного. Ці подорожі дозволили їм заселити всі континенти, включаючи Австралію та Америку.

Вважається, що найдавнішим видом транспорту є човен. Первісні люди будували свої поселення неподалік від водойм, таких як річки та озера, щоб мати доступ до води для повсякденних потреб та отримувати їжу, яку можна було знайти у водоймах. Крім того, життя біля води надавало їм можливість пересуватися з одного місця до іншого, освоювати нові території, знаходити кращі умови для життя та вдосконалювати навички орієнтування в місцевості. Це все було підґрунтям для подальшого розвитку подорожей. У Стародавньому світі подорожі були переважно неорганізованими та зумовленими необхідністю мігрувати до кращих місць для проживання [49].

Основні чинники, які вплинули на розвиток подорожей у Середні віки та на розвиток туризму в майбутньому, були пов'язані з економікою, міграціями, політикою, релігією, наукою та мистецтвом. Різні види подорожей, що були популярні у Середні віки, включали пізнавальні мандрівки, релігійні подорожі, завойовницькі походи, мандрівки з метою торгівлі, розважальні мандрівки та подорожі з метою оздоровлення.

Головною причиною туризму у часи Середньовіччя була релігія. Для паломників були створені потрібні умови проживання, харчування, транспортування та ознайомлення зі святинами, що можна порівняти з сучасним туристичним обслуговуванням. Наприклад, Києво-Печерська лавра у XVII столітті мала аптеку, бібліотеку церковних книг, їдальню (трапезну) та гостинні будинки (приміщення для ночівлі), щоб забезпечити зручні умови для прочан. Релігійні ордени та місії дбали про захист та організацію подорожей прочан.

Пізніше з'явилася категорія мандрівників, які мали за мету пізнати звичаї, культуру та визначні пам'ятки мистецтва, а також ті, які прагнули отримати освіту в інших країнах, вивчити або вдосконалити іноземні мови.

Хоча окремі напрями туризму розвивалися, а спектр цілей подорожей ширився, на початковому етапі туризм не був організованим масовим явищем та не мав комерційної спрямованості. Систематичної організації туристичних мандрівок на першому етапі не було. Схожа ситуація спостерігалась у розвинених країнах до другої половини XIX століття. Тим не менш, туризм в ті часи виконував свої суспільні функції, такі як пізнавальну, економічну, соціокультурну, оздоровчу, політичну та виховну.

II етап - Становлення туризму як галузі

Другий етап розвитку туризму почався з появи значного попиту на подорожі та їх впливу на економіку країн, а також з появи залізничного транспорту, що було надзвичайно важливим. Перша пасажирська залізниця була відкрита в Англії в 1830 році. У цей період з'явилися перші туристичні організації, які надавали послуги транспортування, харчування та екскурсій для великої кількості людей. У 1841 році англієць Томас Кук організував першу подорож з Лейстера в Лафборо, надаючи всі необхідні послуги. За наступні 20 років у різних країнах Європи з'явилися туристичні фірми, тому 1841 рік можна вважати початком другого етапу розвитку туризму [14].

Другий етап розвитку туризму характеризувався:

- науково-технічним прогресом;
- туризмом як елітним видом відпочинку для аристократії, службовців, вищих та середніх військових чинів, інтелігенції, буржуазії;
- створенням закладів туристичної інфраструктури, таких як туристичні фірми, готелі, заклади харчування та розваг для подорожуючих, транспортні агенції;
- розвитком високоякісної рекламної продукції, такої як буклети, путівники тощо;

- з'явленням нових туристичних центрів, курортів і розвитком вже відомих;
- створенням першої міжнародної туристичної організації - Міжнародної ліги туристичних асоціацій в 1898 році.

Існує кілька об'єктивних історичних передумов, які привели до виникнення туризму і його подальшого розвитку. До них можна віднести такі чинники:

- Соціальні: зміни в демографії та міграційні процеси, розвиток суспільних відносин;
- Економічні: розвиток економіки;
- Географічні: особливості розташування країн та регіонів, необхідність налагодження зв'язку між ними;
- Політичні: освоєння або завоювання нових територій, перерозподіл сфер політичного впливу;
- Мотиваційні: потреби, мотиви, цінності, стереотипи та інші психологічні чинники, які впливали на вибір мети подорожі в певних регіонах;
- Науково-технічний прогрес;
- Екологічні: збереження навколишнього середовища, придатного для проживання та відпочинку людей.

III етап - Масовий розвиток індустрії туризму

Хоча третій етап був невеликим за тривалістю та характеризувався частими війнами та глобальними кризами, його можна розглядати як початок епохи комунікацій та мобільності.

Третій етап розвитку туризму відзначався наступними особливостями: туризм став окремою галуззю економіки;

– з'явилося значне число державних та міжнародних туристичних організацій, що свідчить про важливість туризму на національному та міжнародному рівнях;

- були встановлені офіційні відпустки для працюючих, що забезпечувало можливість подорожей людям, які працюють;
- географія туристичних подорожей значно розширилася;
- зародився соціальний туризм.

IV етап - Монополізація туристичної галузі

Четвертий етап розвитку туризму характеризується масовістю та цифровізацією. Збільшення подорожей спершу стосувалось розвинутих країн, що пов'язано як з рівнем достатку населення, так і з швидким поширенням інформації про туристичні ресурси інших країн.

Але визначальною характеристикою цього періоду може бути названа монополізація галузі туризму, тобто виділення її в самостійну складову сфери послуг. В умовах зростання психологічних навантажень, інтенсифікації життя людей в індустріальних країнах туризм діє як ефективний засіб рекреації. З предмету розкоші він стає необхідністю населення високорозвинених індустріальних країн. В кінці XX ст. спостерігається збільшення попиту на туристичні послуги серед людей середнього і нижче середнього статку. Це ще більшою мірою диференціювало туристичний ринок, призвело до різноманіття туристичний продукт, розрахований на людей з різним матеріальним становищем, різними інтересами, мстою і вимогами до рівня сервісу.

Це період значиться заснування головних міжнародних організацій: ЮНВТО, МТ, ТУІ тощо.

У сучасному світі, де технології та Інтернет швидко розвиваються, онлайн-туризм стає все більш популярним завдяки зростанню культури користування банківськими картами та онлайн-сервісами серед населення. Це призводить до значного збільшення числа людей, які самостійно планують свої подорожі та купують квитки через Інтернет [1].

На сучасному етапі, після довгого шляху розвитку та становлення, туризм – це тимчасові виїзди (подорожі) громадян з постійного місця

проживання в лікувально-оздоровчих, рекреаційних, пізнавальних, фізкультурно-спортивних, професійно-ділових, релігійних та інших цілях без зайняття діяльністю, пов'язаної з отриманням доходу від джерел у країні (місці) тимчасового перебування [3]. Іншими словами, туризм – це організований виїзд людей з дому в інше місце більш ніж на 24 годин з метою відпочинку, але без мети заробляння грошей. Це логічно, оскільки, якщо людина їде в інше місце з метою заробляння грошей, то це вже не відпочинок, а робочі цілі (відрядження) побудова бізнесу та, можливо, проживання у місці роботи на постійній основі, що не є туризмом.

В даний час, залежно від цілей поїздки, виділяється велика кількість видів туризму – це пізнавальний або екскурсійний, рекреаційний, лікувально-оздоровчий, діловий, науковий, спортивний, релігійний, екологічний, сільський, подієвий, пригодницький, гастрономічний, ностальгічний, весільний, сімейний, дитячий, фото-туризм, шопінг туризм, та інші.

Розвиток туризму в сучасному світі став визначним явищем XX століття, оскільки його масштаби постійно збільшуються за рахунок прогресу техніки та розвитку гуманітарних взаємин між людьми. свідчать дані зростання Про це свідчать дані обсягів туристичних послуг і туристичних потоків від ЮНВТО.

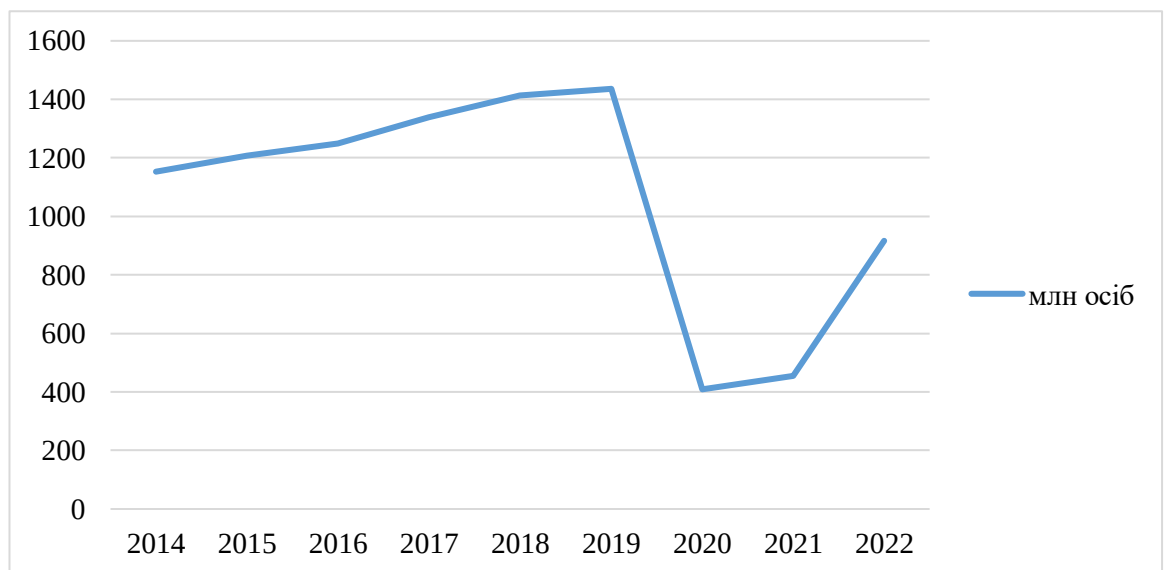

Рис. 1.1. Міжнародні туристичні потоки

Джерело: сформовано автором на основі [59]

Як бачимо, рівень туристичних потоків збільшувався з кожним роком до початку коронавірусної хвороби, яка зменшила показники на 72%.

Можемо зазначити, що прогнозування у 2019 році на наступний були позитивними та складали 3-4% приросту, тобто можемо припустити, що зараз показник туристичних потоків у світі міг би становити 1608 млн осіб.

За найважчий рік для світового туризму – 2020, відбулось багато змін у пріоритетах та стандартах розвитку. Після пандемії COVID-19 розпочався період невизначеності, який може принести у майбутньому не прогнозовані наслідки та виклики. Саме тому постійно відбувається пошук новітніх інноваційних шляхів розвитку, які дозволять туризму швидко розвиватись та досягати показників 2019 року та навіть вище.

Також туризм можна назвати феноменом через стрімкий розвиток технологій, діджиталізацію. Завдяки інформаційним технологіям (ІТ), туристичний продукт стає все більш індивідуалізованим, доступним і гнучким для кожного споживача. ІТ-рішення використовуються туроператорами, готельєрами та самими туристами. Вони дозволяють персоналізувати туристичний продукт під конкретного клієнта, забезпечують більш зручний та швидкий процес бронювання та оплати послуг, допомагають відстежувати та контролювати витрати під час подорожі [54]. До них відносяться: VR-технології, мікрочіпи, штучний інтелект, Smart look, чат-боти, 3D-тури тощо.

Використання новітніх технологій можливо забезпечити успіх у туристичній галузі лише тоді, коли враховуються її специфічні особливості. Ця галузь пропонує послуги, які придбані в одному місці та споживаються в іншому. При цьому прибуток отримується в місці надання туристичних послуг, але процес споживання регулюється законами місця тимчасового перебування туриста. Розвинуті країни, які зуміли успішно цифровізувати

туристичну галузь, показали, що для досягнення високих результатів необхідно розробити комплексну стратегію цифровізації галузі.

Також окремо можна виділити такі фактори цього періоду:

1. Розвиток транспорту та зв'язку. З'явлення літаків, автомобілів, потягів та інших видів транспорту зробило подорожі більш швидкими, зручними та доступними для більшої кількості людей.

2. Підвищення рівня життя. Зростання доходів та покращення умов проживання зробили туризм більш доступним для більшості людей.

3. Розвиток масової культури та масової інформації. З'явлення телебачення, радіо, журналів та газет дозволило більшій кількості людей дізнаватись про різні країни та культури, збільшуючи зацікавленість подорожами.

4. Розвиток галузі туризму та готельної індустрії. У XX столітті з'явилися нові види туризму, такі як масовий туризм та бізнес-туризм, і зростала кількість готелів та інших місць проживання для туристів.

5. Зростання зацікавленості у пізнавальних турах. Збільшення кількості вищих навчальних закладів та наукових досліджень відкрило нові можливості для пізнання інших країн, культур та історії.

Щодо розвитку туризму в Україні, то ще в період Стародавньої Греції, було виявлено території на Північному Причорномор'ї, які мали рекреаційні ресурси, і на яких заснувалися міста Тіру, Ольвії, Калос-Лімен, Херсонес, Пантікапей, Феодосії та інші. Тут грецькі лікарі використовували лікувальні грязі солоних озер та лиманів Криму. Про це згадується в творах римського письменника Плінія Старшого. Геродот також згадує про лікувальні властивості вод та грязей на Причорноморських озерах і про їх застосування місцевими мешканцями для лікування та відновлення здоров'я [18].

У період зародження рекреаційної діяльності також з'явилася практика мандрівок. Мешканці Північного Причорномор'я вирушали в Грецію, щоб дослідити місцевість та визначні місця з практичних міркувань. Кожні чотири

роки великі групи людей подорожували на Олімпійські ігри. Також давні греки досліджували території України в рамках своїх пізнавальних мандрівок. Проте, після епохи Великого переселення народів та занепаду античного світу, міста Північного Причорномор'я та мандрівництво зазнали занепаду [18].

В епоху Київської Русі і Галицько-Волинського князівства починають створювати заповідні території, на яких було заборонено господарську діяльність (звіринець під Києвом та окремі масиви у Карпатах тощо).

Перші відомості про рекреаційну потенцій окремих регіонів України датуються XVI століттям, коли стали відомі мінеральні лікувальні води Моршини, Немирова, Поляни, Синяка, Великого Любіня. Вже у XV столітті місцеве населення використовувало воду з мінеральних джерел Немирова для лікувальних цілей. У XVII столітті почали активно використовувати мінеральні води міста Шкло. У XVIII столітті на території України вже існували кілька курортів, які приймали невелику кількість пацієнтів щороку, зокрема Великий Любін, Шкло та Немирів у Львівській області. Після того, як Російська імперія приєднала землі Держави Війська Запорізького та Кримського ханства, почалося освоєння рекреаційних ресурсів Причорномор'я та Криму.

На початку XX століття туризм вже мав власну інфраструктуру, яка включала ресторани та готелі. Це були переважно види туризму, які адресувалися інтелігенції. У період Радянського Союзу туризм став засобом досягнення політичних та ідеологічних цілей. Курорти Криму були націоналізовані, а всі дачі та особняки були використані як санаторно-курортні заклади для відпочинку та оздоровлення. У 1929-1936 роках існувало Товариство пролетарського туризму РРФСР (пізніше Всесоюзне), а з кінця 1920-х років почав розвиватись в'їзний туризм. У 1929 році було засновано Всесоюзне акціонерне товариство з іноземного туризму в СРСР (з 1933 року - ВАТ «Інтурист»), яке обслуговувало туристів з інших країн. З часом «Інтурист» відродився знову з другої половини 1950-х років [туризм].

За період з 1970 по 1990 роки туристична галузь в Україні досить швидко розвивалась, але не відповідала світовим стандартам. У 1988 був ліквідований центральний орган державного управління галуззю - Головінтурист УРСР. Згодом, в 1989 році було створено Українську республіканську асоціацію по іноземному туризму - «Укрінтур», яка займалась вивченням міжнародного туристського ринку та розвитком різних видів туризму в Україні. Однак, розвиток туристично-рекреаційної галузі не відповідав соціальним потребам та запитам і став причиною нерозв'язуваних протиріч. Асоціація «Укрінтур» діяла до 1991 року, потім була перетворена на Українську акціонерну компанію по іноземному туризму, а державного органу управління галуззю не було.

Отже, розвиток туризму є складним і багатогранним процесом, що відображає історичні, культурні, економічні та соціальні зміни в суспільстві. За останні десятиліття туризм став однією з найбільш швидкозростаючих галузей глобальної економіки, що сприяє розвитку міжнародного співробітництва та культурного обміну між народами.

Історія розвитку туризму свідчить про те, що ця галузь починалась як привілей лише для найбагатших верств населення, а з часом стала доступною для широких мас. У процесі розвитку туризму виникають нові види туризму, які відповідають різним соціальним потребам і запитам, а також різні форми організації туристичної діяльності. Теоретико-методологічні основи історії розвитку туризму дозволяють зрозуміти складність і багатогранність цього явища, а також визначити фактори, які впливають на розвиток туризму. Це дозволяє розробляти ефективні стратегії розвитку туризму, що враховують потреби індустрії, туристів та суспільства в цілому.

Можна сказати, що розвиток туризму є важливим фактором економічного, соціального та культурного розвитку країни, який потребує уваги та підтримки з боку влади, бізнесу та громадськості.

1.2. Нормативно-правове регулювання галузі туризму в Україні

Законодавство, що регулює відносини в туристичній галузі, не є однорідним. За предметом регулювання нормативно-правові акти України в сфері туризму можна поділити на загальні й спеціальні. Загальні характеризуються тим, що предмет їх регулювання досить широкий та охоплює як туристичні, так і інші суспільні відносини. Спеціальні - акти, які цілком присвячені питанням туризму.

Основою правового регулювання туристичних відносин є загальні нормативно-правові акти. Загальні нормативно-правові акти регулюють відносини у сфері туризму лише в обмеженому обсязі. До загального законодавства належать, насамперед Конституція України, що є основою законодавства про туризм, норми якої регламентують найважливіші відносини в сфері туризму. В статті 45 Конституції законодавче закріплено право кожної людини, яка працює, на відпочинок [13].

Спеціальні нормативно-правові акти – це закони, що регулюють відносини у сфері туризму в цілому: Закон України «Про туризм», постанови Верховної Ради України з питань туризму, Укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України щодо туризму, відомчі акти державних компетентних органів з питань туризму.

Законодавчо-нормативна база у сфері туризму в Україні наведена в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Законодавчо-нормативна база у сфері туризму в Україні

№	Назва закону, указу, постанови	Коли було прийнято	Де опубліковано
Закони України			
1	«Про туризм»[10]	15 вересня 1995 р. 18 листопада 2003 р.	«Відомості Верховної Ради України», 1995, №31. Доповнений і частково змінений: «Урядовий кур'єр», 2003, №244
2	«Про музеї та музейну справу»[35]	1995 р.	«Відомості Верховної Ради України», 1995, №25

3	«Про охорону культурної спадщини»[37]	8 червня 2000 р.	«Відомості Верховної Ради України», 2000, №39
4	«Про курорти»[34]	10 жовтня 2000 р.	«Урядовий кур'єр», 2000, №222
Укази Президента України			
5	«Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року»[36]	10 серпня 1999 р.	«Урядовий кур'єр» офіційне видання від 29.09.1999
6	«Про підтримку розвитку туризму в Україні»[38]	2 березня 2004 р.	«Урядовий кур'єр» офіційне видання від 14.03.2001, №45
7	«Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму»[33]	14 грудня 2001 р.	«Урядовий кур'єр» офіційне видання від 18.12.2001, №235 Офіційний вісник України, 04.01.2002 — 2001 р., № 51, стор. 68, стаття 2266, код акта 20859/2001
Постанови Кабінету Міністрів України			
8	«Про заходи подальшого розвитку туризму»[32]	29 квітня 1999 р.	-
9	«Про затвердження державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки»[30]	29 квітня 2002 р.	Офіційний вісник України від 17.05.2002 — 2002 р., № 18, стор. 143, стаття 935, код акта 22330/2002
Розпорядження Кабінету Міністрів України			
10	«Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 роки»[31]	3 липня 2006 р.	-
11	«Про затвердження плану заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму»	3 лютого 2021 р.	«Урядовий кур'єр» офіційне видання від 16.02.2021, №31
12	«Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів на період до 2026 року»[41]	16 березня 2017 р.	Офіційний вісник України від 31.03.2017 — 2017 р., № 26, стор. 86, стаття 752, код акта 85344/2017 Урядовий кур'єр офіційне видання від 13.04.2017, № 70

Джерело: сформовано автором на основі джерел

Головним нормативно-правовим документом регулювання туризму в Україні є Закон «Про туризм» [10]. Цей закон встановлює загальні правові,

організаційні та соціально-економічні принципи, які використовуються для реалізації державної політики в галузі туризму в Україні. Основна мета цього закону полягає в тому, щоб забезпечити належне захист громадянських прав на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, життєво важливе довкілля, задоволення духовних потреб і інших прав під час туристичних подорожей. Він також надає принципи раціонального використання туристичних ресурсів і регулює відносини, пов'язані з організацією та проведенням туризму на території України.

Він складається з 8 розділів, які включають 37 статей:

1. Загальні положення.
2. Державна політика та державне регулювання в сфері туризму.
3. Безпека туризму.
4. Організація туристичної діяльності.
5. Професійна підготовка фахівців та наукове забезпечення туризму.

Об'єднання підприємств та неприбуткові організації в галузі туризму.

6. Контроль за діяльністю в галузі туризму. Відповідальність за порушення законодавства України про туризм.

7. Міжнародне співробітництво в галузі туризму.

8. Прикінцеві та перехідні положення.

Закон «Про музеї та музейну справу» регулює відносини у сфері музейної справи, встановлює правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності музеїв в Україні. Він також визначає особливості наукового формування, вивчення, обліку, зберігання, охорони та використання музейних предметів та колекцій в Україні. Цей закон застосовується до всіх видів музеїв та заповідників, які мають музейну колекцію та предмети музейного значення, і регулює їх облік, зберігання, використання, охорону, консервацію та реставрацію [35]. Складається з 6 розділів, які включають 31 статтю.

Закон «Про охорону культурної спадщини» регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Згідно з ним, об'єкти культурної спадщини, які знаходяться на території України, у межах її територіального моря та прилеглої зони, охороняються державою.

Земельним кодексом України визначено, що до складу земельного фонду України входять рекреаційні території, призначені для відпочинку та оздоровлення населення. В основному використовується для туристичної діяльності і виділено в окрему категорію. Використання землі для туристичних цілей також певною мірою можливе в інших цільових категоріях земель, наприклад, для інших природоохоронних цілей. Організація курортів у зонах відпочинку та особливості їх функціонування регулюються спеціальними законами України, такими як Законом України «Про курорти» [34] та Спеціальним законом «Про спеціальну економічну зону туризму та відпочинку типу «Курортотополіс Трускавець» [40].

Стратегія розвитку туризму і курортів на період до 2026 року була розроблена з метою забезпечення швидкого розвитку сфери туризму і курортів, щоб перетворити її на високоефективну галузь, яка буде інтегрована у світовий ринок. Стратегія містить різноманітні напрямки дій, серед яких важливо забезпечити безпеку туристів та їх законні права та інтереси, впровадження законодавства ЄС у галузі туризму, комплексний розвиток територій, створення умов для приваблення інвестицій у туристичну інфраструктуру, удосконалення професійної підготовки фахівців у сфері туризму, формування та просування позитивного іміджу України як країни, що приваблює туристів. Цей документ буде фінансуватися з державного та місцевих бюджетів та інших джерел, які не заборонені законодавством. Річний

обсяг фінансування буде визначатися з урахуванням конкретних завдань і реальних можливостей [42].

Важливими аспектами регулювання туристичної діяльності є системи страхування та ліцензування та сертифікація.

Основою правового регулювання у сфері страхування подорожей є Загальний Закон України «Про страхування» [41]. Він безпосередньо регулює відносини у сфері страхування на ринку страхових послуг, а також сприяє посиленню страхового захисту майнових інтересів громадян (туристів), туристських підприємств та їх працівників.

Страхування може бути добровільним і обов'язковим; індивідуальним, або груповим [29].

Обов'язкове страхування туристів здійснюється по типу медичного та нещасних випадків. Це передбачено Законом України. Обов'язковим також для в'їзних туристів є страхування, якщо цього вимагає закон країни перебування. Добровільне страхування здійснюється на підставі договору між туристською фірмою і туристами, щодо усіх інших ризиків.

Страховий договір починає діяти в момент перетину туристом кордону своєї країни та закінчується, коли турист повертається [52]. Обов'язковим страхуванням повинні бути забезпечені туристи-екстремали, тобто любителі активного відпочинку на гірськолижних курортах, рафтингу, альпінізму, скелелазінню, дайвінгу тощо [15].

При настанні страхового випадку між турфірмою-страхувальником і страховою компанією складається договір страхування, який зобов'язує останню надати відповідну матеріальну допомогу туристу. Мінімальний термін дії договору – один день, максимальний – один рік [29].

Варто сказати про такий вид страхування, як асистанс. Він забезпечує туристів допомогою не лише у матеріальній формі, але й у технічній або іншій формі. Асистанс – це перелік послуг, які визначає відповідна угода, які можуть бути надані у момент виникнення страхового випадку в речовій або

послуговій формі або у вигляді грошових коштів через технічну, медичну допомогу.

В Україні на державному рівні немає виділення «туристичного» страхування, тому і не існує точного визначення цієї дефініції.

Особливості ведення підприємницької діяльності в Україні регулюються Господарським кодексом України, а Податковий кодекс визначає порядок оподаткування компаній, у тому числі туристичних фірм і туристичних агентств. Податковим законодавством України окремо визначено порядок сплати туристичного збору за місцем проживання, відповідно до якого органи місцевого самоврядування одноособово вирішують питання про запровадження цього місцевого збору.

Цивільний кодекс України встановлює такі загальні основи, як: правове становище фізичних та юридичних осіб як учасників особистих і немайнових відносин, права власності та інших речових прав, захист права власності та правові засади договірних відносин.

Ліцензування є найпоширенішою формою державного регулювання (порівняно з сертифікацією), оскільки спрощує процес отримання ліцензії. Однак не всі країни прийняли ліцензування як внутрішній механізм регулювання індустрії туризму. Країни, які створили ліцензії туристичної індустрії, мають різні правові нюанси з цього питання. В Україні ліцензія є єдиним офіційним документом, який надає право на провадження певних видів господарської діяльності з урахуванням обмежень, встановлених законодавством. Нормативно-правова база ліцензування туристичної діяльності в Україні базується на законах, постановах Ради Міністрів та наказах Мінекономіки. Правовою основою надання дозволів на провадження туристичної діяльності є Закон України від 5 вересня 2017 року «Про види ліцензування господарської діяльності». Цей закон встановлює виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, визначає

порядок ліцензування, нагляду та управління, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування.

Застаріла законодавча база потребувала серйозних змін. В Україні діє Указ № 876 від 30.07.2012 «Про скасування обов'язкової сертифікації готельних і ресторанних послуг», який унеможлиблює контроль за діяльністю деяких компаній сфери гостинності. Зокрема, система бухгалтерського обліку та статистичної звітності не адаптована до сфери туризму, а заклади оздоровлення та відпочинку не відповідають сучасним стандартам.

При прийнятті закону «Про туризм» метою було створити правові основи для розвитку туризму, який є дуже прибутковою галуззю і важливим засобом культурного розвитку громадян, збільшити зайнятість населення за рахунок валютних надходжень, захищати законні права та інтереси туристів і суб'єктів туристичної діяльності та визначати їх обов'язки та відповідальність. Хоча минуло майже 30 років, ситуація в туристичному секторі не змінилася. Тому можна зробити висновок, що створення такої інституції та видання різноманітних законів, рішень та указів є черговою жертвою бюрократії в нашій країні. І це головна проблема нашого суспільства сьогодні. Не можна вважати, що прийняття закону щось змінить. Потенційні сектори економіки залишаються потенційними, поки політична система не перейде до державного капіталізму.

1.3. Особливості розвитку туризму в регіонах

Розвиток туризму в регіонах України має свої особливості, зумовлені географічним положенням, природними, історичними та культурними особливостями кожного регіону.

Однією з основних особливостей є різноманітність природних ландшафтів та природних ресурсів, що дає можливість створювати різні види

туристичних продуктів – гірськолижні курорти, екотуризм, туризм на водоймах, культурний туризм, відпочинок на пляжах тощо. Також важливою особливістю є історична та культурна спадщина регіонів, що дає можливість створювати туристичні маршрути, присвячені історичним подіям та легендам, відвідування музеїв, мистецьких галерей, театрів, фестивалів.

Україна є країною з різноманітним територіальним розподілом туризму, оскільки має різні природні, історичні та культурні багатства, які приваблюють туристів з усього світу. Регіональний розподіл туризму по країні пояснюється наявністю гірських, морських, історичних, культурних центрів туризму.

Основні регіони, де розвивається туризм в Україні, можна поділити на декілька категорій.

1. Гірські курорти: Карпати. Гірські курорти є популярним напрямком туризму в Україні. Карпати розташовані в західній частині країни і приваблюють туристів своєю природою, ландшафтами та різноманітними видами відпочинку: гірськолижні курорти, туристичні маршрути та екскурсії.

2. Історичні міста: Київ, Львів, Одеса, Харків та інші. Історичні міста приваблюють туристів своєю архітектурою, культурними пам'ятками та історією. Київ, столиця України, має численні історичні та культурні пам'ятки, включаючи Софійський собор, Києво-Печерську лавру та Майдан Незалежності. Львів є історичним містом з численними замками, костелами, площами та парками. Одеса приваблює туристів своїми морськими курортами, пляжами та архітектурою.

3. Релігійний туризм: Києво-Печерська Лавра, Чернівецька область, Закарпаття та інші регіони. Україна має довгу історію християнства та інших релігій, тому релігійний туризм стає все популярнішим. Києво-Печерська лавра є головним храмом православної церкви в Україні та приваблює багато паломників. Чернівці є центром єврейської культури та приваблюють відвідувачів своїми синагогами та історичними пам'ятками.

4. Екологічний туризм: Карпати, Полісся, Крим, Закарпаття та інші регіони. Україна має багату природну спадщину, включаючи гірські ландшафти, річки, озера, ліси та заповідники. Такі місця, як Національний парк «Синевир» та Закарпатський біосферний заповідник, приваблюють туристів, які хочуть насолоджуватися природою та екотуризмом.

5. Агротуризм: Закарпаття, Полісся та інші регіони. Агротуризм стає все популярнішим напрямком туризму в Україні. Багато фермерських господарств пропонують туристам можливість перебувати в селах та побачити, як фермери працюють на своїх господарствах. Відвідувачі можуть побачити, як вирощуються овочі, фрукти та інші продукти, а також скуштувати свіжі страви, зроблені з місцевих продуктів.

Дослідження розвитку туризму у регіонах у роботі варто проводити за статистичними даними від офіційного сайту Державної служби статистики України [25].

Один з важливих показників для визначення стану розвитку туризму в регіонах України- це кількість суб'єктів туристичної діяльності. За допомогою цього показника можна визначити насиченість кожного регіону діючими туроператорами, турагентами тощо.(табл. 1.3)

Таблиця 1.3

Кількість туроператорів та турагентів за регіонами за 2020 рік

Область	Кількість туроператорів та турагентів - юридичних осіб	Кількість турагентів - фізичних осіб - підприємців
Україна	1561	2306
Вінницька	19	60
Волинська	13	57
Дніпропетровська	109	322
Донецька	26	56
Житомирська	16	43
Закарпатська	22	50
Запорізька	57	90
Івано-Франківська	25	79
Київська	47	173
Кіровоградська	13	44
Луганська	6	31

Львівська	97	168
Миколаївська	20	69
Одеська	92	102
Полтавська	14	110
Рівненська	28	74
Сумська	17	68
Тернопільська	14	51
Харківська	84	150
Херсонська	8	46
Хмельницька	18	45
Черкаська	20	79
Чернівецька	28	27
Чернігівська	18	39
м.Київ	750	273

Джерело [25]

З даних таблиці можна сказати, що діяльність туристичних підприємств за областями є досить нерівномірною. Найбільша кількість суб'єктів туристичної діяльності функціонує у Львівській, Одеській та Київській областях. Найменша – Луганській, Херсонській, Волинській та Кіровоградській областях. Різниця у кількості між цими групами складає майже 99%!

Далі важливо розуміти, які області приваблюють та користуються популярністю серед іноземних та українських туристів. Для цього розглянемо та проаналізуємо туристичних потік у 2019 році (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Розподіл іноземних та внутрішніх туристів за регіонами у 2019 році

Область	Кількість іноземних туристів, осіб	Кількість внутрішніх туристів, осіб	Всього, осіб
Вінницька	-	14837	14837
Волинська	474	1095	1569
Дніпропетровська	-	9949	9949
Донецька	8	5733	5714
Житомирська	-	858	858
Закарпатська	114	5448	5562
Запорізька	182	8438	8620
Івано-Франківська	2293	35316	37609
Київська	73954	253099	327053

Кіровоградська	-	344	344
Луганська	-	16	16
Львівська	-	64492	64492
Миколаївська	-	769	769
Одеська	223	19827	20050
Полтавська	-	328	328
Рівненська	-	2100	2100
Сумська	20	5370	5390
Тернопільська	-	3401	3401
Харківська	223	8424	8647
Херсонська	-	2164	2164
Хмельницька	-	3385	3385
Черкаська	20	2658	2678
Чернівецька	179	1261	1440
Чернігівська	-	313	313

Джерело: [25]

Як бачимо, кількість туристів у областях не залежить від кількості суб'єктів туристичної діяльності, а від природно-ресурсного та історико-культурного потенціалу регіону.

Найбільшу кількість туристів у 2019 році приймала Київська область. Також багато туристів відвідали Одеську, Львівську та Івано-Франківську область. Найменше було у Луганській та Чернігівській областях.

Тому варто скласти рейтинг областей за величиною територій природно-заповідного фонду у відсотках від їхньої загальної площі.(табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Рейтинг областей за величиною територій природно-заповідного фонду у відсотках від їхньої загальної площі за 2020 рік

Область	Площа, га	Площа ПЗФ, га	%	Рейтинг
Вінницька область	2 651 300	60106,444	2,27	25
Волинська область	2 014 400	219465,4	10,89	6
Дніпропетровська область	3 191 400	99623,493	3,12	22
Донецька область	2 651 700	99996,692	3,77	19
Житомирська область	2 983 200	137646,33	4,61	17
Закарпатська область	1 277 700	192438,88	15,09	3
Запорізька область	2 718 000	138183,44	5,08	14
Івано-Франківська область	1 390 000	218881,98	15,72	1

Київська область	2 813 100	292208,63	10,39	7
Кіровоградська область	2 458 800	100318,84	4,08	18
АР Крим	2 610 000	219319,36	8,41	10
Луганська область	2 668 400	93194,751	3,49	20
Львівська область	2 183 300	168864,13	7,74	12
Миколаївська область	2 459 800	77238,17	3,14	21
Одеська область	3 331 000	154389,75	4,63	16
Полтавська область	2 874 800	142550,19	4,96	15
Рівненська область	2 004 700	199477,73	9,95	8
Сумська область	2 383 400	178589,36	7,49	13
Тернопільська область	1 382 300	124185,58	8,98	9
Харківська область	3 141 500	74843,6	2,38	24
Херсонська область	2 846 100	318695,14	11,20	5
Хмельницька область	2 064 500	312579,33	15,15	2
Черкаська область	2 090 000	64595,961	3,09	23
Чернівецька область	809 700	103598,45	12,80	4
Чернігівська область	3 186 500	250537,35	7,85	11
Разом	60355900	4085862,37	6,77	-

Джерело: [12]

Понад 58% площі ПЗФ України займають території та об'єкти загальнодержавного значення, включаючи природні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні та дендрологічні сади, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Загальна площа територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення становить 2565262,49 гектарів, а місцевого значення - 1853256,45 гектарів [12].

Отже, проаналізувавши природно-заповідний фонд України по областях був сформований природно-ресурсний рейтинг, де було виділено області з високим природним потенціалом (Івано-Франківська, Хмельницька, Закарпатська, Чернівецька, Херсонська, Волинська, Київська і Рівненська).

Що щодо історико-культурного потенціалу, то Україна нараховує понад 140 тис. пам'яток, з яких понад 9,9 тис. внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток. Визначні архітектурні споруди знаходяться у багатьох містах, зокрема у центральній частині Львова, Києві, Жовкві, Кам'янці-Подільському та інших. Також велику історичну цінність представляють руїни

Херсонеса, Пантікапея та Ольвії. Львів був включений до списку найцінніших міст світу з історико-культурного погляду в кінці 1998 року [26].

Складемо рейтинг історико-культурного туристичного потенціалу областей України за 2019 рік у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Рейтинг історико-культурного потенціалу областей за 2019 рік

Область	Кількість об'єктів ЮНЕСКО	Загальна кількість історико-культурних об'єктів, що перебувають на державному обліку	Рейтинг
1	2	3	4
Вінницька	-	4329	16
Волинська	-	1529	25
Дніпропетровська	-	11708	1
Донецька	-	2192	23

Продовження таблиці 1.6

1	2	3	4
Житомирська	-	6948	8
Закарпатська	1	1568	24
Запорізька	-	8906	4
Івано-Франківська	-	3944	18
Київська	2	6190	9
Кіровоградська	-	5021	13
Луганська	-	6152	10
Львівська	1	8479	7
Миколаївська	-	5877	11
Одеська	-	4449	15
Полтавська	-	4694	14
Рівненська	-	2365	22
Сумська	-	2592	20
Тернопільська	-	4172	17
Харківська	-	9474	2
Херсонська	-	5759	12
Хмельницька	1	2896	19
Черкаська	-	9103	3
Чернівецька	1	2371	21
Чернігівська	-	8897	5

Джерело: [26]

Отже, області з високим культурно-історичним потенціалом: Дніпропетровська, Харківська, Черкаська, Запорізька, Чернігівська, Львівська, Житомирська, Київська.

Можемо сказати, що усі області можуть стати туристично привабливими для туристів. Розподіл природно-рекреаційних та історико-культурних об'єктів за областями є рівномірною. Просто деякі туристичні атракції є досить добре популярними та про рекламованими.

Висновок до розділу 1

У даному розділі були розглянуті теоретико-методологічні основи історії розвитку туризму, нормативно-правове регулювання галузі туризму в Україні та особливості розвитку туризму в регіонах. Було зазначено, що туризм є важливою сферою економіки, культури та соціального розвитку, яка має значний потенціал для збільшення доходів країни та поліпшення якості життя населення.

Нормативно-правове регулювання туризму в Україні здійснюється через ряд законодавчих актів та підзаконних нормативних актів, які встановлюють порядок діяльності туристичних підприємств та забезпечують права та інтереси туристів.

Особливості розвитку туризму в регіонах України пов'язані з наявністю природних та культурних ресурсів, рівнем інфраструктури, готельними та транспортними можливостями. Було відзначено, що у деяких регіонах є проблеми зі збереженням та раціональним використанням природних ресурсів та культурної спадщини, що може негативно впливати на розвиток туризму в цих регіонах.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

2.1. Туристично-рекреаційний потенціал України

Україна має значний потенціал у галузі туризму та відпочинку, що дає їй можливість стати провідною державою у світі в цій сфері. Розвиток міжнародних зв'язків допоможе знайти нові шляхи просування національного туристичного продукту на світовому ринку та використання передового досвіду у сфері туризму. Геополітичне розташування України є стратегічно важливим, оскільки країна знаходиться на перехресті між Північною та Південною Європою, а також між Європою та країнами Кавказу.

Туристичний потенціал України на світовому ринку туристичних послуг достатньо високий, адже територія нашої країни характеризується виключно сприятливими природно-кліматичними умовами та різноманіттям природних, історико-культурних та інфраструктурних туристичних ресурсів.

Серед природних туристичних ресурсів особливе місце належить кліматичним. Україна належить до держав зі сприятливими погодними умовами як для літніх, так і для зимових видів відпочинку. Основними кліматичними курортами для літнього відпочинку є приморські кліматичні курорти Чорноморського та Азовського узбережь. Для зимових видів відпочинку найсприятливіші умови – на гірських масивах Полонинського, Верховинського та Чорногорського хребтів Українських Карпат [46, с. 68].

Україна широко відома у світі своїми надзвичайно багатими гідромінеральними запасами та наявністю таких мінеральних вод, як вуглекислі, сульфідні, радонові, залізисті й миш'яковисті, йодові, бромні та йодо-бромні, борні, крем'янисті, води з підвищеним вмістом органічних речовин та води без специфічних компонентів і властивостей, загальними експлуатаційними запасами в обсязі понад 64 тис. кубометрів на добу [46, с. 107]. Багаті запаси природних лікувальних грязей, торфових, мулових,

сульфідних, сапропелевих, та сопочних, використовують переважно в лісовій і лісостеповій медико-географічних зонах, на територіях озер і лиманів. Унікальними є водні туристичні ресурси України, що представлені узбережжями Чорного та Азовського морів та 63 тисячами річок, з яких 4 тисячі мають довжину понад 10 км. Найбільші ріки – Дніпро, Дунай, Дністер, Південний Буг, Прип'ять, Десна, Сіверський Донець. Крім того в Україні налічується близько 20 тисяч озер, з яких 43 озера мають площу понад 10 км². Найбільш інтенсивно використовуються у туризмі озера Волині – Шацькі і гірських Карпат [50, с. 41].

В організації надання туристичних послуг досить активно використовуються гірські природні ресурси. У Карпатах активно розвивається пішохідний і гірськолижний туризм і діють сучасні його центри: Буковель, Славське, Ворохта, Яремча, Косів та ін. Також Україна має значний спелеологічний потенціал, в нашій державі є потужний резерв виявлених та відомих карстових порожнин, чотири з них - Оптимістична, Озерна, Попелюшка та Млинки, входять до списку 100 найдовших печер світу. Печери знаходяться переважно в Подільсько-Буковинському і Карпатському регіонах [50, с. 42].

Як було уже сказано у пункті 1.3. На початок 2020 року, площа природно-заповідного фонду в Україні становила 6,77% від загальної площі території, що складає 4085862,37 гектарів. За період незалежності країни, площа ПЗФ зросла більше, ніж утричі, але все ж менша, ніж у більшості європейських країн, де середній відсоток заповідності становить 21% [12].

Найважливішою складовою історико-культурної спадщини є пам'ятки архітектури й містобудування. на державному обліку в країні перебувають понад 130 тис. пам'яток, в тому числі понад 57 тис. пам'яток археології, понад 51 тис. пам'яток історії, майже 6 тис. пам'яток монументального мистецтва, понад 16 тис. пам'яток архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва. На сьогодні в Україні функціонують 550 офіційно зареєстрованих

музеїв, з яких 18 мають статус національних. У списку історичних населених місць України знаходиться 401 населений пункт. Але крім них, в Україні є ще 1 399 історичних міст і селищ, більше 8 тисяч сіл з важливою культурною спадщиною. В загальному фонді історичних будівель і споруд у цих населених пунктах є більше 70 тисяч об'єктів. [9, с. 27].

За даним Міністерства культури України до об'єкті світової спадщини ЮНЕСКО входить у українських історичних пам'яток: Дерев'яні церкви карпатського регіону України та Польщі, Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора, Гедезична дуга Струве, Собор святої Софії і прилеглі монастирські споруди та Києво-Печерська Лавра, Архітектурний ансамбль Резиденція митрополитів Буковини і Далмації № 1330, Ансамбль історичного центру Львова [26].

Особливої уваги заслуговує потенціал оздоровчого та курортного туризму України.

Україна володіє значним потенціалом для розвитку SPA туризму. На її території присутні усі види ресурсів :бальнеологічні, грязьові, кліматичні. Вони необхідні для функціонування закладів із надання лікувально-оздоровчих послуг та послуг SPA. Наявність різноманітних рекреаційних ресурсів робить Україну привабливою для розвитку туристичного сектору економіки.

Головними регіонами курортно-рекреаційного туризму в Україні є безперечно Закарпатська та Одеська області.

На території Закарпаття нараховується близько 50 джерел термальних вод. Переважно ці джерела є штучними. На сьогодні вже освоєні такі типи термальних вод: вуглекислі та кремнієві – Косинське та Берегівське родовища; азотні – Боржавське та Іванівське; йодо-бромні хлоридно-натрієві і азотно-метанові – Гараздівське родовище. Температура цих джерел (від +18°C до +80°C). Глибина до 800 м, Берегівського – до 900 м.

У Закарпатській області виділяють 10 лікувально-оздоровчих зон в місцях виходу мінеральних вод. Санаторно-курортні заклади Закарпаття розташовані та функціонують на базі родовищ геотермальних джерел. Це такі лікувально-оздоровчі зони: Ужгородська, Мукачівська, Іршавська, Берегівська, Хустсько-Виноградівська, Тячівська, названі як і найбільші населені пункти, де розташовані свердловини родовищ мінеральних вод [53].

Закарпатська область відома Солотвинськими соленими озерами, які стали важливим туристично-рекреаційним лікувально-оздоровчим осередком Закарпаття. Озера розташовані на заході від м. Солотвино, найбільшим з них є о. Кунігунда. Солоні озера стали відомі багатьом завдяки своїм лікувальним властивостям, що схожі на води Мертвого моря. Озера утворилися в результаті просідання порід, унаслідок видобутку солі із соляних копалин, розташованих поблизу. Вода в озерах дуже солоня (146–150 ‰ г/л) і допомагає при лікуванні хвороб нервової системи, плевритів, радикулітів, артритів, різноманітних захворювань шкіри. А лікувальні грязі озер корисні при лікуванні захворювань нервової та серцево-судинної систем, органів опорно-рухового апарату, псоріазу, урологічних захворювань, тощо. Солотвино також знамените соляними шахтами, куди приїжджають люди з метою лікування та профілактики астми, туберкульозу й інших захворювань дихальних шляхів [51].

Природний потенціал грязелікування Закарпатської області забезпечується запасами торфових лікувальних грязей до яких відносять торф із високим вмістом (понад 25%) і мірою розкладу (понад 40%) органічних речовин. Найціннішими вважаються гіпсові і купоросні торфи з мінералізованим (понад 2г/л) грязьовим розчином. На території Закарпаття також знаходяться значні запаси озокериту (гірського воску), який являє собою суміш високомолекулярних сполук вуглеводів, смол і асфальтенів, що й визначає його лікувальні властивості.

Закарпаття має унікальні кліматичні умови, які є найбільш сприятливими для літньої рекреації, це обумовлене тим, що область захищена з півночі та заходу горами і має найбільші середні температури, найменшу хмарність, швидкість вітру та вологість повітря.

До основних видів рекреаційно-туристичних ресурсів Одеської області належать:

- узбережжя Чорного моря;
- береги річок, озер і водосховищ;
- лісові та лучні масиви;
- міста та історичні центри;
- міста-курорти або курортні місцевості;
- релігійно-культові комплекси та окремі споруди, розташовані поза межами населених пунктів;
- давні міста, фортифікаційні споруди (печерні міста, фортеці тощо).

Звичайно, вплив на розвиток санаторно - курортної галузі має не тільки історія, а й держава та основні правові положення. Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я № 385 від 28.10.2002 р. «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікувальних провізорських посад та посад молодих спеціалістів з фармацевтичною освітою у закладах охорони здоров'я» до санаторно – курортних закладів належать:

- бальнеологічні лікарні (у т.ч. дитячі);
- грязелікарні (у т.ч. дитячі);
- дитячі оздоровчі центри;
- курортні поліклініки;
- міжнародний дитячий медичний центр;
- санаторії (у т.ч. дитячі, одно профільні, спеціалізовані);
- санаторії для дітей з батьками;
- санаторії – профілакторії.

Рекреаційні ресурси є ключовим елементом формування рекреаційної галузі народного господарства, і їх ефективне використання потребує не лише бережного та економного ставлення до них, але й належного обліку їх кількісного та якісного стану, альтернативності використання в різних галузях народного господарства та заходів щодо їх охорони та примноження. В Україні для цього базуються на системі природно-ресурсних кадастрів, яка включає кадастр рекреаційних ресурсів, де здійснюється державний облік, якісна та кількісна оцінка, визначення придатності до різних видів використання, розроблення шляхів економного використання, охорони та примноження ресурсів. Це дозволяє не лише зберегти та ефективно використати комплекс рекреаційних ресурсів, а й покращити їх стан, збільшити їх кількість та зарезервувати для майбутнього використання. Законодавство передбачає ведення земельного, водного, лісового та надрового кадастрів.

Одеська область входить у Причорноморський рекреаційно-туристичний регіон і займає перше місце серед інших областей регіону по складу та обсягу курортно-рекреаційних ресурсів завдяки географічному положенню та сприятливому клімату

Одним з основних рекреаційних ресурсів є Чорне море. Загальна довжина морських узбереж з урахуванням лиманів в Одеській області становить 394 кілометри, з яких 175 кілометрів – це морські пляжі придатні для використання в рекреаційних цілях [24].

В межах області сформувалися три курортно-рекреаційні райони: Одеський, Білгород-Дністровський та Татарбунарський.

В Одеській області налічується 22 курорти, розташовані переважно на чорноморському узбережжі у межах таких адміністративно-територіальних одиниць [24]. Найпоширенішими закладами лікувально-оздоровчого туризму в Одеському регіоні визначено бази відпочинку, питома вага яких становить

87,8% зі всієї кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів. Найвідоміші курорти Одещини сформовано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Курорти Одеської області

Назва курорту	Розташування	Туристична спеціалізація
Одеський центральний курорт	Узбережжя між Сухим і Великим Аджалицьким лиманами	Кліматичний відпочинок, лікування дітей і дорослих
Куяльник	Південний берег Куяльницького лиману	Грязелікування, бальнеолікування
Хаджибей	Південний берег Хаджибейського лиману	Грязелікування дітей
Дофінівка	Узбережжя між Великим і Малим Аджалицькими лиманами	Кліматичний відпочинок для дітей і дорослих
Кароліно-Бугаз	60 км на південь від Одеси між Цареградським гирлом і Іллічівськом	Кліматичний відпочинок дітей і дорослих
Затока	Між Будацьким озером і Цареградським гирлом	Кліматичний відпочинок дорослих
Сергіївна	Північно-західний берег Будацького озера	Грязелікування, кліматолікування
Лебедівка	Морське узбережжя між озерами Бурнас і Будацьким	Кліматичний відпочинок дорослих
Алібей	Північний берег озера Алібей	Бальнеологічне лікування
Джантшейський	На протоці між озерами Сасик і Алібей	Бальнеологічне лікування дорослих
Татарбунари	Північний берег озера Сасик	Бальнеологічне лікування дорослих

Джерело: [24]

Інфраструктурні туристичні ресурси України представлені, за даними Державної служби статистики України, 4115 колективними закладами туристично-рекреаційної інфраструктури, з них 2474 підприємства готельного типу, серед яких 1 704 готелів, 137 мотелів, 36 хостелів, 12 кемпінгів та ін. Також нараховується 1 641 спеціалізованих засобів розміщення, з яких 169 санаторіїв, 103 - дитячих, 12 оздоровлюючих пансіонів, 14 оздоровлюючих центрів для дітей, 55 санаторіїв-профілакторіїв, 3 бальнеологічні лікарні,

будинків відпочинку - 14, пансіонатів відпочинку - 53, баз відпочинку - 1 212, оздоровчих закладів денного перебування - 6. В цілому туристично-рекреаційний і санаторно-курортний комплекс України нараховує понад 4,5 тис. підприємств розміщення туристів, які одночасно можуть прийняти понад 600 тис. чол. [45].

Варто відзначити, що доходи від діяльності підприємств розміщення в Україні становлять майже 1,5 млрд. грн., а середньооблікова чисельність штатних працівників перевищує 31 тис. осіб. Готельними підприємствами України щорічно обслуговується понад 4 млн. туристів в тому числі близько 800 тис іноземних громадян» [25].

Отже, сприятливі природно-кліматичні умови та різноманіття природних, історико-культурних та інфраструктурних туристичних ресурсів виступають надзвичайно привабливими з точки зору залучення їх до сфери туристичних послуг, які, відповідно, необхідно популяризувати на світовому ринку туристичних послуг.

2.2. Проблеми розвитку туризму в Україні

Перед виділенням проблем розвитку туризму в Україні, розглянемо та дослідимо стан ринку туристичних послуг та проаналізуємо показники діяльності України на світовому ринку туристичних послуг.

Туристичний ринок стає все більш важливим для світової економіки. За даними Всесвітньої туристичної організації, туризм складає близько 10% світового ВВП, а міжнародний туризм становить 6% від загального обсягу світового експорту товарів та близько 30% експорту послуг. Кожне одинадцяте робоче місце у світі залежить від сфери туризму. Прогнозується, що до 2030 року кількість міжнародних туристів збільшиться до 1,8 млрд., що свідчить про зростання попиту на туристичні послуги [юнвто]. Розвиток туристичної галузі в Україні відбувається повільніше, ніж у більшості країн

світу. За даними Всесвітньої ради подорожей і туризму (WTTC), у 2016 році прямий внесок туристичного сектору у ВВП склав 29,0 млрд грн (1,4% від загального ВВП). Проте, очікується, що його зростання щорічно складатиме 2,9% до 2026 року. У туристичній галузі зайнято 214,5 тис. осіб (1,2% від загальної кількості зайнятих у економіці). В Україні інвестиції у туризм у 2017 році скоротилися вдвічі порівняно з 2010 роком та склали до 2% загальних інвестицій, що знаходиться на істотно нижчому рівні порівняно з країнами Східної та Центральної Європи. [60].

Найбільш повно розвиток ринку туристичних послуг відображають показники чисельності учасників міжнародного туризму

Рисунок 2.1. Структура світового ринку

Джерело: розроблено автором на основі [25, 59]

Для динаміки в'їзних туристичних потоків характерною є наявність п'яти яскраво виражених періодів, три з яких плавного зростання, два – різкого падіння. Так, період 2000-2008 рр., характеризується позитивною тенденцією. Число туристичних прибуттів за цей період збільшилося майже у 4 рази. Якщо у 2000 р. показник міжнародних прибуттів становив 6,4 млн. осіб, то у 2008 р.

він сягав 25,4 млн. осіб. Різкий спад кількості туристів, які відвідали Україну у 2009 р. став наслідком світової фінансово-економічної кризи 2008 р. Кількість міжнародних прибуттів за цей рік склала 20,8 млн. осіб. Стабілізація та поступове зростання в'їзного туристичного потоку відбувається з 2010 р., і уже 2013 р. кількість іноземних туристів склала 24,7 млн. осіб. У 2014 р., у зв'язку з проведенням антитерористичної операції на окупованих територіях Луганської й Донецької областей та анексованому Криму, і відповідно, втратою важливих для розвитку туристичної галузі територій, кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, знизилася практично вдвічі, і становила 12,7 млн. осіб. Втім, починаючи з 2015 р. прослідковується незначна позитивна динаміка іноземного туризму. Так у 2015 р. кількість іноземних туристів становила 12,4 млн. осіб, 2016 р. – 13,3 млн. осіб, 2017 р. - 14,2 млн. осіб, а у 2018 р. 14,8 млн. осіб.

Щодо виїзного туризму, то цей потік має зовсім іншу динаміку. Кількість громадян України, які виїжджали за кордон, протягом періоду, що аналізується постійно зростає. За період з 2000 р до 2007 р. показник виїзду українців зріс з 13,4 млн. осіб до 17,3 млн. осіб. Поступове зниження кількості виїзних туристів простежується з 2007 р. по 2009 р., про що свідчать показники: у 2007 р. з туристичною метою за кордон виїхало 17,3 млн. осіб, 2008 р. - 15,4 млн осіб, а у 2009 р. 15,3 млн осіб. Однак, уже з 2010 р. показник виїзду зростає до рівня 2007 р. та поступово збільшується. У 2013 р. кількість туристів зростає. У 2014 році, через складну воєнно-політичну ситуацію на сході України, кількість виїзних туристів знизилася до 22,4 млн. осіб. Проте вже у 2015 році цей показник зріс до 23,7 млн. осіб. Останні три роки характеризуються позитивною тенденцією у зростанні виїзних туристичних потоків, і в 2018 році їх кількість досягла 26,5 млн. осіб, що в два рази перевищує показники 2000-х років..

Дані рис. 2.1 свідчать, що лише частина учасників міжнародного туризму при організації поїздок обслуговувались туристичними операторами

чи туристичними агентствами, що є посередниками на ринку туристичних послуг. З 2000 року до 2003 року кількість туристів, які користувалися послугами туристичних підприємств, збільшилася з 2,0 млн. до 2,8 млн. осіб. Проте з 2004 року почався спад, і кількість туристів зменшилася до 1,8 млн. осіб у 2004 та 2005 роках. Це було зумовлено збільшенням частки туристичного збору та різким підвищенням цін на послуги тур агентств та туроператорів.

З 2006 року почалося зростання кількості туристів, які скористалися послугами туристичних підприємств, і в 2008 році цей показник становив 2,5 млн. осіб. Однак, від 2009 до 2011 року спостерігалася криза, і кількість туристів зменшилася.

У 2012 році кількість туристів зросла на 36,4% у порівнянні з попереднім роком, а у 2013 році - на 15,1%. Проте у 2014 році кількість обслугованих туристів зменшилася на 29,8%, а у 2015 році - на 17%.

З 2016 року спостерігається позитивна тенденція щодо кількості туристів, обслуговуваних туристичними підприємствами. Кількість туристів зросла на 26,2% у 2016 році, на 38,9% у 2017 році та на 43,4% у 2018 році у порівнянні з 2015 роком.

Кількість туристів, які самостійно планують свої поїздки, збільшується, повідомляє Державна прикордонна служба. Ці туристи частіше користуються Інтернетом, щоб знайти туристичні послуги та купити їх без посередництва туроператорів. Вони також можуть забронювати готелі, санаторії та інші місця проживання напряму з власниками, не залежно від вітчизняних туроператорів. Іншим варіантом проживання для таких туристів може бути приватний сектор, але туристичні фірми зазвичай не надають послуг з розміщення в ньому.

Аналіз учасників туризму показав, що все більше людей користуються послугами туристичних підприємств для виїзного туризму, ніж для відвідування власної країни. Це може бути пов'язано зі зниженням інтересу до вітчизняних туристичних ресурсів і високими цінами на туристичні послуги.

Більшість внутрішніх туристів обирають дешевші варіанти відпочинку, наприклад, відпочинок на власному подвір'ї або в місцях, які знаходяться в безпосередній близькості від місця проживання. (див. рисунок 2.2).

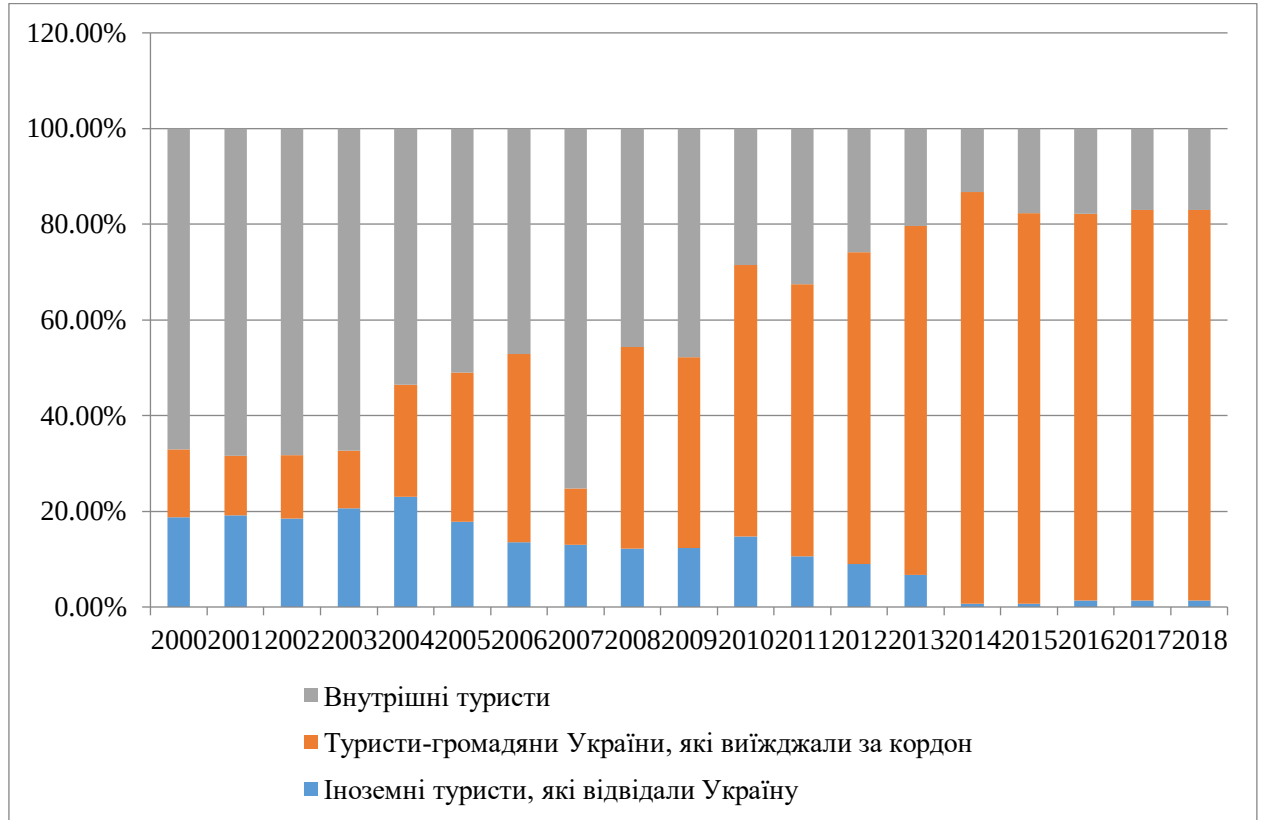

Рисунок 2.2. Структура туристичних потоків, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України

Джерело: розроблено автором на основі [25]

Аналіз туристичних потоків в Україні показує, що виїзний туризм став пріоритетним напрямком для туристичних підприємств країни. Кількість внутрішніх туристів значно зменшилась, тоді як кількість громадян України, які від'їжджають за кордон, зросла. В результаті цього перерозподілу структури ринку туристичних послуг, туристичні компанії стали спрямовувати зусилля на обслуговування виїзних туристів. Це дозволяє їм отримувати стабільний дохід, використовуючи вже відпрацьовані туристичні маршрути, тоді як в'їзний туризм допомагає збільшувати доходи державного бюджету і створює нові робочі місця в туристичній та пов'язаних з нею галузях

економіки. Таким чином, Україна стала країною-генератором виїзних туристичних потоків, замість того, щоб бути країною, що приймає туристів.

Варто відзначити, що в туризмі переважання імпорту над експортом має негативний вплив на загальний стан економіки. В країнах, де в переважній більшості приймають туристів, розвиток міжнародного туризму спрямований на збільшення припливу іноземної валюти і створення нових робочих місць. За даними досліджень, загальний внесок туристичної сфери до ВВП нашої держави у 2018 році становив 184,2 млрд. грн., або 5,4% ВВП, прямі витрати туристів становили 1,44% ВВП. Таким чином, частка прямих надходжень від туризму у ВВП України є в декілька разів меншою за сумарні надходження. Більш того, якщо в Україні частка прямого внеску туристичної сфери у ВВП варіюється від 2,19% у 2009 р. до 1,44% у 2018, то в країнах з пріоритетним розвитком туристичної галузі цей показник знаходиться на рівні 25–45 % [21, с.411].

Щодо впливу туризму на зайнятість, у 2018 р. сумарний внесок в зайнятість склав 791,0 тис. робочих місць, що становить 4,9%, прямий внесок –206,2 тис. робочих місць, що становить 1,3% [25]. Мережа суб'єктів туристичної діяльності України – юридичних осіб та фізичних осіб підприємців – у 2018 році становила 4293 одиниць (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.2

Кількість суб'єктів туристичної діяльності в Україні в 2013-2018 рр.

Показники	Роки						Відхилення	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013/2018	2017/2018
Загальна кількість суб'єктів, у т. ч.:	5071	3885	3182	3506	3469	4293	-15,3%	+23,8%
Туроператори	831	667	500	552	498	529	-36,3%	+6,2%
Турагенти	4032	3069	2547	2803	2802	3565	-11,6%	+27,2%
Суб'єкти екскурсійної діяльності	208	149	135	151	169	199	-4,3%	+17,8%

Джерело: складено автором на основі [25]

У структурі мережі за типами суб'єктів туристичної діяльності найбільш численною категорією є туристичні агенти, частка яких складає 83% від загальної кількості суб'єктів. Порівняно з 2013 роком кількість суб'єктів туристичної діяльності в Україні скоротилась на 15,3%, але порівняно з 2017 роком відбувається позитивна динаміка і приріст в 23,8%. У регіональному співвідношенні в 2018 році найбільша кількість суб'єктів туристичної діяльності знаходилась в м. Києві – 1093 од., Дніпропетровській області – 416 од., Львівській – 342 од., Одеській – 270 од., Харківській – 266 од. [25].

Кількість колективних засобів розміщення в Україні у 2018 році склала 4719 одиниць. За 2018 рік у готелях та аналогічних закладах розміщення було прийнято 5410242 осіб, а у інших закладах розміщення – 1595978 осіб (див. Табл. 2.3). Всього за цей рік колективні заклади розміщення України надали свої послуги 7006220 особам, з них іноземці склали 13,1%, понад 917 тис ос. [25].

Таблиця 2.3

Кількість колективних засобів розміщення в Україні у 2013-2018 рр.

Рік	Кількість колективних засобів розміщування		Кількість місць		Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування	
	Усього, од.	Темп приросту, %	Усього, од.	Темп приросту, %	Усього, од.	Темп приросту, %
2011	5882		567,3		7426,9	
2012	6041	+2,7	583,4	+2,8	7887,4	+6,2
2013	6412	+6,1	586,6	+0,5	9303,1	+5,3
2014	4572	-28,7	406,0	-30,8	5423,9	-34,7
2015	4341	-5,1	402,6	-0,8	5779,9	+6,6
2016	4256	-1,9	375,6	-6,7	6544,8	+13,2
2017	4115	-3,3	359,0	-4,4	6661,2	+1,8
2018	4719	+14,7	300,0	-16,4	7006,2	+5,8

Джерело: складено автором на основі [25]

За даними таблиці 2.3 найбільше зростання кількості колективних засобів розміщування, порівняно з попереднім роком, спостерігалось у 2018 р.

і становило 14,7%. При цьому зменшилась кількість місць з 359,0 тис. в 2017 до 300,0 в 2018 році (16,4%), але у кількості осіб, що перебували у колективних засобах розміщування знову бачимо позитивний приріст на 5,2%. Найбільше падіння для всіх трьох складників було в 2014 р.: колективних засобів розміщування (-28,7%), кількості місць (-30,8%), кількості розміщених (-34,7%), що зумовлене втратою рекреаційно-туристичного потенціалу через анексію Криму та військовими діями на Сході країни, внаслідок чого кількість міжнародних туристичних відвідувань зменшилася майже вдвічі.

Крім того, в останні роки спостерігається і негативна динаміка кількості закладів функціонально-спеціалізованої інфраструктури в Україні. Найбільшою є проблема по санаторіях-профілакторіях. З 2000 р. спостерігається поступове зменшення кількості закладів і уже 2010 р. їх кількість скоротилась на 38%, а у 2013 р. цей показник склав 56,2%. Різкий спад кількості, як санаторіїв-профілакторії, так і рекреаційних закладів загалом, відбувся у 2014 р., що пов'язано з політичною кризою, проведенням антитерористичної операції на окупованих територіях Луганської й Донецької областей, анексією Криму та втратою важливих для розвитку туристичної галузі територій. У 2017 р. кількість санаторіїв-профілакторії по Україні стала критичною, лише 55 закладів, що на 85,4% менше ніж у 2000 р.

Схожа ситуація і по закладах інших функціонально-спеціалізованих закладах. Так, кількість санаторіїв і пансіонатів з лікуванням та баз відпочинку у 2010 р. зменшилась на 7,1 % та 4,4%, у 2014 р. на 41,7% та 30,3% та у 2017 на 48,2% та 38,5 % відповідно. Падіння показників відбулось і по кількості будинків та пансіонатів відпочинку, хоча на відміну від інших функціонально-спеціалізованих закладів у 2010 р. спостерігалось збільшення на 9%. У 2014 р. кількість закладів скоротилась на 66,1%, у 2017 р. на 74,8%.

Щодо динаміки кількості закладів дитячого оздоровлення та відпочинку в Україні, то їх кількість у 2017 р. також суттєво скоротилась, та становила 9745 закладів. [25].

Основною проблемою функціонально-спеціалізованої інфраструктури рекреаційного господарства є зниження попиту, через зростання вартості санаторно-курортних та рекреаційних послуг і невідповідно низької якості їх надання. Високий рівень моральної і фізичної зношеності рекреаційних об'єктів, їх занедбаний та напівзруйнований стан комунальної інфраструктури, невідповідність номерів сучасним умовам санаторно-курортного лікування та рекреації, призводить до необхідності переобладнання та модифікації матеріально-технічної бази функціонально-спеціалізованих закладів. У зв'язку з цим значна частина закладів повністю чи частково припинила свою діяльність, інша, термін переобладнання і модифікації яких перевищує запланований, простоюють через відсутність коштів на введення в експлуатацію.

У 2015-2018 рр. спостерігається зростання динаміки в'їзного туризму. Протягом останніх чотирьох років Україну відвідало 54.7 млн. осіб. Диференціація за країнами формування туристичних потоків є незмінною, що вказує на стабільність розвитку туризму та відсутність певних нововведень для виходу на інші туристичні ринки (див. табл.2.4).

Таблиця 2.4

В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули

№ з/п	Країна	2015	2016	2017	2018
1.	Молдова	4739,6	4474,2	4548,2	4436,7
2.	Польща	1156,9	1195,1	1144,4	1097,1
3.	Угорщина	1072,1	1271,2	1059,8	915,8
4.	Румунія	765,0	775,8	792,9	740,5
5.	Ізраїль	149,6	217,2	261,1	317,8
6.	Словаччина	413,2	410,7	366,3	314,0
7.	Туреччина	142,9	206,7	275,5	279,2
8.	Німеччина	155,8	171,5	210,1	237,9
9.	США	108,5	138,2	154,1	184,3
10.	Великобританія	54,8	70,4	78,8	116,0
11.	Італія	63,3	77,8	84,6	97,6
12.	Азербайджан	75,8	105,9	96,1	93,8
13.	Литва	35,3	52,3	75,6	93,3

14.	Чехія	39,5	49,1	67,7	78,6
15.	Франція	46,0	54,3	61,2	66,8
16.	Болгарія	35,6	42,2	47,0	50,7
17.	Грузія	37,8	48,4	49,3	47,6
18.	Казахстан	27,6	37,6	41,5	46,9
19.	Всього	12886,2	13605,9	14421,2	14206,7

Джерело: сформовано автором на основі [25]

Лідерами за кількістю відвідування України традиційно є прикордонні країни: Молдова, Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина. Характерно, що більшість таких в'їздів мають приватний прикордонний характер (див. рисунок 2.3).

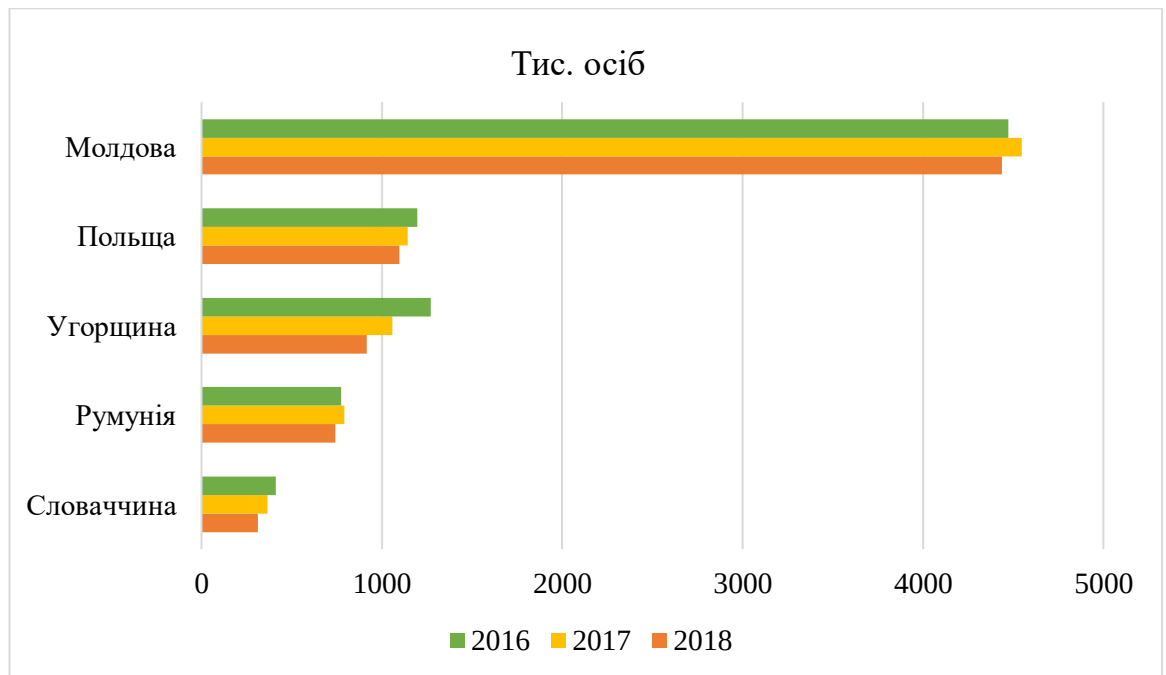

Рисунок 2.3. Динаміка в'їзду іноземних туристів з прикордонних країн

Джерело: розроблено автором на основі [25]

Результати аналізу структури в'їзного туристичного потоку з прикордонних країн в Україну у 2018 р. свідчать про зменшення кількості відвідувань туристами з Румунії ↓ 3,20%, Польщі ↓ 5,17%, Молдови ↓ 6,39%, Угорщини ↓ 14,58%, Словаччини ↓ 24,01% у порівнянні з 2015 р.

Перспективними напрямками залучення туристів до України є ринки Китаю та Японії, які є країнами – лідерами постачальників туристів у світі. Наразі маємо такі показники: за аналізований період до нашої країни щорічно прибувало близько 2,5 тис. туристів із Японії, 1,0 тис. – із Китаю.

Для аналізу актуальних проблем у сфері туризму нашої держави пропонуємо розглянути Україну за показниками індексу туристичної конкурентоспроможності в 2018 році (Global Competitiveness Index, GCI) Всесвітнього економічного форуму. Цей звіт надає унікальну інформацію про слабкі та сильні сторони розвитку сфери туризму кожної країни, а також виступає інструментом для оцінки можливостей та передбачення больових точок, які заважають або заважатимуть у майбутньому позитивному розвитку туристичної галузі. Україна, згідно з індексом туристичної конкурентоспроможності у 2018 році, посіла 78 місце із 140 проаналізованих країн, що на 10 місць вище результату 2017 року. У звіті зазначено Україну, як одну з країн, які зазнали найбільш значного покращення туристичної індустрії в 2018 році. Найнижчі позиції Україна здобула в таких показниках:[58]

- «Природні ресурси» (116 місце),
- «Екологічна стійкість» (114 місце),
- «Безпека і захист» (107 місце),
- «Бізнес середовище» (103 місце).

Найвищих позицій Україна досягла в показниках «Здоров'я і гігієна» (11 місце), «Цінова конкурентоспроможність» (19 місце), «Людські ресурси і ринок праці» (48 місце), що за допомогою грамотної стратегії можна перетворити на головні конкурентні переваги країни на світовому туристичному ринку [58].

Враховуючи результати аналізу показників діяльності України на світовому ринку туристичних та результати проведеного дослідження можна виділити наступні перешкоди, які стають на заваді розвитку туристичної сфери на Україні:

- недостатня сприятливість середовища (бізнес сфера, рівень безпеки, інфраструктура інформаційно-комунікаційні технології);
- недосконалість державної політики та сприятливих умов у сфері подорожей та туризму (пріоритизація сфери подорожей та туризму, міжнародна відкритість, екологічна стійкість);
- несприятлива економічна і політична ситуація у країні: анексія Кримського півострову, війна на Сході України;
- не розвинена інфраструктура повітряного транспорту, інфраструктура наземного та водного транспорту, туристична інфраструктура, низька якість послуг з перевезення;
- занедбання, недостатнє фінансування та популяризація природних та історико-культурних туристичних ресурсів України, низька конкурентоспроможність національних музеїв, через застарілу матеріально-технічну базу та недостатністю державного фінансування;
- недостатнє бюджетне фінансування заходів, які спрямовані на розвиток туристичної та курортної сфери країни;
- диспропорція між ціною та якістю туристичних послуг, їх невідповідність світовим туристичним стандартам;
- відсутність загальнодержавної інформаційної системи у сфері туризму та курортів та її інтеграція до світової інформаційної туристичної мережі;
- відсутність сформованого цілісного бренда України, не сприйняття України міжнародною спільнотою, як перспективного туристичного напрямку на міжнародному ринку туристичних послуг.

У підсумку це призводить до того, що на сьогодні Україна використовує лише третину наявного туристичного потенціалу. Подолання всіх цих негативних тенденцій можливий лише шляхом впровадження нововведень. Розширення асортименту туристичних послуг, підвищення сервісу надання послуг, вставлення відповідних цін на ці послуги, реставрації та поліпшення –

усе це є необхідним для подальшого розвитку туристичного ринку нашої країни.

Найболючішим випробуванням не лише для туристичного сектора, а й для країни загалом стало пряме вторгнення росії до України 24 лютого 2022 року. Дані події в умовах війни між росією та Україною, що триває, призвели до різкого скорочення турпотоків, а за окремими напрямками і втратою турпотоків на окупованих територіях, постраждалих від бойових дій, що негативно позначається на економіці країни. Повоєнний туризм має бути відновлений.

Відновлення туристичної галузі після війни вимагає значних інвестування та активне просування туристичних потоків з метою якнайшвидшого відновлення та перебудови туристичної галузі.

З урахуванням досвіду країн, які пережили повоєнне відновлення, Україна має гарні перспективи для відновлення туристичної галузі, появи та поширення нових видів туризму, пов'язаних із пам'яттю про всіх, хто постраждав від військових дій. Для розвитку військового туризму, окрім тих, що створені під час російсько-української війни, яка розпочалася у 2014 році, в Україні є багато реліквій, що пережили минулі війни.

Висновки до розділу 2

Отже, Україна має великий туристично-рекреаційний потенціал, який включає різноманітні історичні та культурні пам'ятки, природні краси та зручне географічне розташування. Україна може пропонувати туристам різноманітні види відпочинку, включаючи культурний, релігійний, екологічний, гірський та агротуризм. Але незважаючи на потенціал, розвиток туризму в Україні є нестабільним і зустрічає ряд проблем. Найважливішими з них є недостатня інфраструктура, низький рівень обслуговування, недостатній рівень реклами та маркетингу, відсутність літаків зі східної Європи та інших

регіонів світу. Крім того, нестабільність політичної та економічної ситуації в країні також впливає на розвиток туризму.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

3.1. Перспективи ринку туристичних послуг на основі досвіду ЄС

Збільшення частки туризму в економіці України збільшується з кожним роком. Тому покращується туристична інфраструктура, підвищує рівень якості надання туристичних послуг. Те саме стосується і закладів розміщення, харчування та об'єкти рекреаційного й оздоровчого призначення. Варто зазначити, що ставлення до туризму в Україні також змінилось за останні декілька років. Сьогодні туризм – це не просто сфера відпочинку, оздоровлення та розваг, а й фактор збільшення державного бюджету, створення нових робочих місць, популяризації народної культури та традицій. Тому для України важливимати ефективну туристичну політику. Цим займається Державне агентство розвитку туризму України, яке своєю чергою підпорядковується Кабінету Міністрів України через Міністерство культури та інформаційної політики України. Перспективні цілі Державного агентства розвитку туризму України на 2023-2024 роки є:

- збільшення кількості туристів з цільових ринків;
- розвиток туристичної інфраструктури;
- запровадження інновації в туризмі;
- розвиток ділового туризму;
- підтримка внутрішнього туризму;
- підвищення ефективності управління туристичною сферою;
- постійний моніторинг стану туристичного ринку та складання статистики;
- вдосконалення нормативно-правової бази у сфері туризму.

ДАРТ займається також популяризаційними проєкт. Серед них: «Мандруй Україною», «Ukraine now», «Ukrainian». Усі вони спрямовані на популяризацію внутрішнього туризму серед співвітчизників, демонструють культурну, природну привабливість України для туризму [6].

Згідно із Законом України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р., державна політика в галузі туризму реалізується таким чином:

- виділення та реалізація головних напрямків державної політики у сфері туризму;
- розподілення державного бюджету на створення та здійснення програм щодо розвитку туризму;
- оцінювання туристичних ресурсів країни та їх охорона;
- зазначення аспектів щодо основ безпеки туризму;
- правове регулювання в туристичній галузі;
- ліцензування у сфері туризму, сертифікація туристичних послуг, виділення кваліфікаційних вимог для фахівців у туристичній сфері;
- підготовка кадрів;
- організація звітності та системи статистичного обліку.

У «Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, ухваленій у 2017 р., зазначено, що Україна має великий потенціал для розвитку економіки коштам туризму, адже знаходиться в центрі Європи. Проте недоліком можна вважати те, що вона відстає від інших країн світу за якістю надання туристичних послуг та рівнем розвитку туристичної сфери. Зменшилась кількість туристів й через проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, анексію Автономної Республіки Крим. Ці події погано вплинули на туристичну сферу країни.

Попри високий рівень культурної і природної привабливості для туризму, Україна ще не може виступати конкурентом для провідних туристичних країн світу. Задля того, щоб ефективно використати власні

туристичні ресурси, Україні варто забезпечити функціонування зон розвитку туризму та курортів, а також створити та реалізувати конкурентоспроможний туристичний продукт. У Законі виділено декілька умов для розвитку сталого розвитку сфери туризму та курортів:

- державна інформаційна система з можливістю її об'єднання зі світовою інформаційною туристичною мережею;
- зосередження ресурсів країни на важливих завданнях розвитку туристичної галузі;
- підтримка у розвитку міжнародного та міжрегіонального співробітництва;
- покращення правової бази у туристичній сфері з питань регулювання суспільних відносин;
- вивчення та розроблення державних стандартів міжнародного рівня
- покращення туристичних територій;
- просування національного туристичного продукту на міжнародному рівні.

Розглянемо досвід ЄС у сфері розвитку туризму на прикладі однієї з найтуристичніших країн – Італії. Аналіз досвіду Італії у виробленні та здійсненні державної політики, спрямованої на підтримку туристичної галузі, дозволяє сформулювати декілька рекомендацій, які допоможуть при реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року в Україні

По перше, захист прав туристів. Наприклад, допомога тим подорожуючим, котрі зазнали травм під час поїздки або ж знаходяться у надзвичайній ситуації. Це означає проведення спеціального моніторингу таких подій та подальший порятунок туристів. Створення гарячої лінії, сайту тощо. По друге, покращення законодавства в сфері туризму. У цьому напрямку буде доцільним створити законопроекти щодо створення національних туристичних організацій, які зможуть контролювати туристичну

галузь, займатись залученням інвестицій та співпрацею на міжнародному рівні. По третє, розвиток територій туристичного призначення. Тобто, залучення інвестицій у розширення туристичної інфраструктури у регіонах держави; зробити туристичні об'єкти більш доступними для маломобільних мандрівників; регулювання потоків тощо. По четверте, –покращення кваліфікації працівників у туристичній сфері та підвищення рівня їх підготовки. Це створення стандартів підготовки фахівців. Програми їх навчання та оцінювання [5].

Можлива розробка рекламних турів для ЗМІ та представників туристичної галузі, наприклад, до столиці чи інших куточків країни.

Важлива співпраця з приватним сектором, асоціаціями, громадськими організаціями.

Можливе відвідування туристичних конференцій та заходів за кордоном для презентації українського туристичного продукту.

Важливим кроком у просуванні туристичної галузі в Україні буде покращення гастрономічного туризму. 20 квітня 2021 року Посольство України в Італії взяло участь в міжнародній онлайн-конференції «Дороги вина та смаку України: досвід розбудови, виклики та партнерська взаємодія». Італія допомагає іншим країнам розвивати цей вид туризму через проєкти, як, наприклад, «Ковчег смаку» за підтримки Університету гастрономічних наук м. Полленцо.

При запровадженні усіх запропонованих програм з італійського досвіду. Україна зможе:

- Підвищити конкурентоспроможність на ринку
- Сформувати власний туристичний продукт
- Збільшити кількість висококваліфікованих працівників
- Збільшення залучень та інвестицій у туристичну сферу.

Досвід Італійської Республіки у сфері розробки й реалізації політики у галузі туризму може бути корисним для розвитку туристичної сфери в Україні.

Це може допомогти збільшити туристичні потоки, перетворити туризм в одну з найбільш прибуткових галузей економіки України та вдосконалити стан наявної туристичної інфраструктури.

Після завершення російсько-української війни і перемоги України в ній постане актуальне і складне завдання розробити науково обґрунтовані напрями і шляхи розвитку туризму в Україні на перспективний період (5,10 років). В першу чергу це стосуватиметься внутрішнього туризму.

Першим етапом цієї роботи буде визначення актуальних проблем, що гальмують розвиток туризму, та розробка шляхів їх вирішення. Наступний етап – прогнозування розвитку туризму на перспективу, який в свою чергу складається з трьох етапів: розробка концепції, стратегії та прогнозу розвитку туризму на перспективний період (наприклад візьмемо 7 років, тобто до 2030 року).

Концепція передбачає розробку та затвердження головних принципових напрямів розвитку туризму в Україні на віддалену перспективу. На базі концепції розробляється стратегія розвитку туризму в Україні, визначення стратегічних пріоритетів, векторів та видів туризму на перспективу. Третій етап полягає у розробці власне прогнозу розвитку туризму, обґрунтування шляхів розвитку по кожному із стратегічних напрямів. На цьому етапі прогнозуються очікувані параметри розвитку по кожному з напрямів та орієнтовані головні статистичні показники. У зв'язку з неможливістю передбачити ступень впливу головних чинників на розвиток туризму прогноз розробляється у декількох варіантах (двох-трьох).

Після завершення прогнозування туризму Українська держава, яка зацікавлена у реалізації зазначеного прогнозу і досягненні високого рівня розвитку внутрішнього туризму в Україні, розробляє та затверджує державну програму сприяння реалізації розробленого прогнозу, виконавці різних заходів, необхідний обсяг фінансування та джерела.

Однією з важливих складових розробки стратегії та прогнозу розвитку внутрішнього туризму в Україні є обґрунтування пріоритетних напрямів та видів туризму на перспективу. Це питання ми досліджували у двох аспектах: розвиток традиційних та нових видів туризму.

Серед традиційних видів внутрішнього туризму в Україні розвиватимуться в перспективі такі:

- культурний;
- пізнавальний;
- гірськолижний;
- спелеотуризм;
- освітній;
- лікувально-оздоровчий;
- спортивний;
- автомобільний.

Серед нових видів туризму, які розвинені в зарубіжних країнах, а в Україні почали розвиватися лише в період її незалежності слід назвати такі:

- сільський;
- екологічний;
- аграрний;
- релігійний та паломницький;
- подієвий;
- військовий;
- екстремальний;
- гастрономічний.

Сільський туризм є одним з актуальних напрямів освоєння навколишнього середовища, який зарекомендував себе як вигідний інструмент розвитку туристичної галузі, збереження та популяризації культурно-історичної спадщини та природних ресурсів сільських територій. Сільський туризм надає можливість відвідувачам познайомитись з традиціями, звичаями

та способом життя місцевих жителів, відпочити від шуму та суєти міського життя та насолодитись прекрасними краєвидами.

Сільський туризм позитивно впливає на розвиток сільського господарства та сільськогосподарських підприємств, збільшенню зайнятості та доходів місцевого населення, розвитку інфраструктури та підвищенню рівня життя. Крім того, цей вид туризму зменшує негативний вплив на навколишнє середовище, оскільки туристи мають можливість насолоджуватись природними краєвидами, не завдаючи шкоди екосистемам.

Сільський туризм також сприяє збереженню культурної та історичної спадщини. Відвідувачі мають можливість побачити архітектурні пам'ятки, відвідати музеї, дослідити традиції та звичаї місцевого населення. Це сприяє збереженню історії та культури регіону, популяризації національних цінностей та розвитку національної самосвідомості.

Сільський туризм є важливим напрямом розвитку сільських територій, який вдосконалює стратегію розвитку та змінює роль місцевої влади та підприємців. Він виробляє попит на місцеві товари і послуги, що додає унікальності сільському туризму. Такий напрям розвитку економіки села відкриває додаткові можливості для сільських підприємців, які стають виробниками та дистрибуторами туристичних продуктів, що будуть задовольняти попит споживачів. Європейський досвід показує, що місцева влада та інші державні органи дедалі більше звертають увагу на стан розвитку сільських територій та вважають їх розвиток пріоритетним напрямком. У ході цього відбувається інтеграція з іншими аспектами сільського життя [17].

На сьогодні екологічний туризм стає популярним напрямом туризму. Але оскільки екотуризм визначається лише його призначенням, врахувати кількість екотуристів досить складно. Дотепер не було зроблено багато спроб виміряти частку туристів, які подорожують відповідно до принципів екотуризму, в загальній кількості туристів, орієнтованих на природу.

Про збільшення популярності екологічного туризму свідчать підвищення попиту на піші екскурсійні маршрути і збільшення відвідуваності привабливих у природному сенсі місць. Найважливіша суть екологічного туризму – стан навколишнього середовища. Тому багато держав вкладають значні інвестиції в цю галузь, щоб поліпшити умови для туристів у національних парках, заповідниках, на інших природних та історичних територіях [56].

Екотуризм є не лише корисним та доцільним з точки захисту довкілля, а й є економічно вигідним напрямом діяльності для держав. Для того, щоб екологічний туризм міг дійсно позитивно впливати на економіку і соціальну сферу країни, а також бути прибутковим напрямом туризму, його розвиток повинен базуватися на таких основних аспектах:

- а) орієнтація туристів на пріоритетне споживання екологічних ресурсів;
- б) збереження наявного природного середовища;
- в) підтримання традицій, устрою життя місцевого населення.

Аграрний туризм часто поєднують з зеленим або сільським туризмом. Він також передбачає використання майна особистих селянських господарств, що передбачає здійснення агротуристичної діяльності під час тимчасового перебування туристів у сільській місцевості. Діяльність, яка відбувається під час аграрного туризму і відрізняє його від інших видів.

Релігійний туризм в Україні є важливою галуззю туристичної індустрії, оскільки країна має багату історію та культуру, пов'язану з релігійними віруваннями. Україна є домівкою для багатьох релігійних спільнот, зокрема православних, греко-католиків, римо-католиків, євреїв та інших.

Однією з найбільш популярних паломницьких місць в Україні є Києво-Печерська Лавра, яка є центром православної церковної історії та культури. Іншими відомими місцями для релігійного туризму є Ужгородський замок, Успенський кафедральний собор в Львові, Золоті Ворота в Києві та багато інших. Популярність релігійного туризму в Україні може бути пояснена не

тільки багатством релігійної спадщини країни, але й підвищеним інтересом до духовного розвитку та пошуку внутрішнього спокою серед сучасного суспільства.

Подієвий туризм – це вид туризму орієнтований на відвідування місцевості в певний час, що пов'язано з якою-небудь подією. Під івентом розуміють сукупність явищ, котрі приваблюють своєю неоднозначністю, важливістю для конкретного суспільства або людства в цілому, для малих груп або окремого індивіда. Може виражатися в разовому неповторному явищі або ж бути періодичним, що відбувається щорічно або в певні часові періоди [23].

На даному етапі військовий туризм є найперспективнішим видом туризму для розвитку на території України. Детальніше про нього розглянемо у наступному пункті.

Перспективи екстремального туризму в Україні можуть бути дуже привабливими, оскільки країна має значний потенціал для розвитку такого виду туризму. З одного боку, це може привернути до країни більше туристів та стати додатковим джерелом доходів. З іншого боку, це може стимулювати розвиток різноманітних видів спорту та сприяти розвитку інфраструктури та інших сфер. Екстремальний туризм може бути пов'язаний з різними активностями, такими як гірськолижний спорт, скелелазіння, бейсджампінг, парашутний спорт, байдарковий спорт та інші. Україна має значний потенціал для розвитку таких видів туризму, оскільки у країні є гори, ріки та інші водні та гірські регіони, що можуть стати привабливими для туристів, які люблять активний відпочинок.

Гастрономічний туризм є одним з потужних напрямків розвитку туристичної галузі в Україні. Країна має багату культуру та традиції, які відображаються в національній кухні. Проте, на цей час гастрономічний туризм в Україні є ще малорозвиненим та потребує додаткового розвитку та підтримки.

Одним зі способів розвитку гастрономічного туризму в Україні може стати створення гастрономічних маршрутів, які будуть охоплювати різні регіони країни та давати можливість туристам познайомитись з національними стравами та напоями, а також відвідати виробництва та ресторани з місцевою кухнею.

Також важливо розвивати інфраструктуру гастрономічного туризму, зокрема, створювати нові ресторани та кулінарні школи, де туристи зможуть не лише скуштувати місцеві страви, але й навчитись їх готувати.

Для просування гастрономічного туризму в Україні важливо залучати національні та міжнародні фестивалі та конкурси, де будуть представлені українські кулінарні традиції та страви. Також варто активно просувати українську кухню через мережі соціальних медіа та створювати маркетингові кампанії для привернення уваги туристів.

Програми розвитку туризму мають враховувати поточну ситуацію в Україні. У економічній ситуації, що склалася, на розвиток туризму впливає напружена політична ситуація в Україні. Частина українських туристів, які зазвичай віддають перевагу відпочинку на морі, відмовляються від такого відпочинку і виїжджають за кордон через зниження якості життя, девальвацію валюти, зростання тарифів та інфляцію. Усі плани, програми та проекти розвитку туризму мають бути спрямовані не лише на створення сприятливих умов для туристів, а також забезпечення високого рівня комфорту для місцевого населення. Іншими словами, розвиток туризму слід розглядати як фактор стабілізації місцевого ринку праці та підвищення рівня зайнятості.

Розвиток туризму в Україні є одним із перспективних напрямів структурної перебудови економіки, істотно впливаючи на такі галузі економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство та виробництво товарів народного споживання. Для виділення бюджету на розробку та реалізацію програм розвитку туризму у кожному регіоні необхідно створити органи місцевого самоврядування, відповідальні за

реалізацію та подальшу реалізацію стратегій розвитку туризму. Однак, якщо з якихось причин показники туризму не відповідають заданим результатам, існуючі стратегії мають бути змінені та покращені.

Аналізуючи перспективи розвитку туризму в Україні в найближче десятиліття, слід підкреслити, що сучасний туризм є галуззю, яка інтегрує практично всі галузі економіки та суспільства в цілому. Це визначає головне положення туризму у світовій економіці. Це той чинник, який має відіграти центральну роль у формуванні нового національного підходу до туризму, привілейований розвиток якого позитивно впливає на загальну економічну та соціальну ситуацію в країні. Створення нового позитивного іміджу України на світовій арені стимулює багато важливих секторів економіки. Це допоможе створити новий позитивний імідж країни на світовій арені.

Стратегічною метою розвитку туристичної галузі України є максимальне задоволення екологічного, історико-культурного середовища та потреб туристичного населення. Плани дій щодо досягнення цих цілей мають бути синхронізовані з темпами розвитку ринкових механізмів у цілому та пов'язані з політикою структурної перебудови економіки. План також має враховувати накопичений світовий досвід розвитку туризму та створювати сприятливі умови для вдосконалення та розвитку нормативно-правової бази, пов'язаної з туризмом.

Плани дій щодо досягнення цих цілей мають бути синхронізовані з темпами розвитку ринкового механізму в цілому та узгоджені з політикою структурної перебудови економіки. План також враховує накопичений досвід розвитку світового туризму та створює сприятливі умови для створення та розвитку відповідної правової бази для туризму.

Основними завданнями стратегії є комплексний розвиток туризму та курортів, використання рекреаційного потенціалу України, перерозподіл податків і зборів на відтворення рекреаційних ресурсів, підтримка розвитку та

модернізації туристичної інфраструктури, державний приватний сектор в туристичній сфері.

Координація стратегій розвитку культурного та туристичного секторів на місцевому рівні потребує тіснішої співпраці між місцевими органами влади та бізнес-сектором, вирішення конкретних питань спадщини, встановлення передового досвіду в національних музеях та діяльності в області спадщини, зосередження уваги на ринковому вимірі та координації діяльності із зацікавленими сторонами у сфері туризму.

Подальший розвиток туризму в Україні потребує застосування нетрадиційних інноваційних підходів до організації управління галуззю як на державному, так і на рівні підприємства. Для забезпечення сталого розвитку туристичної галузі України в умовах посилення конкуренції, збільшення попиту як на міжнародні, так і внутрішні туристичні продукти. Зростання вимог споживачів до наповнення, різноманітності та якості туристично-рекреаційних послуг дедалі більшого значення для суб'єктів туристичної діяльності набуває необхідність розробки науково-обґрунтованої маркетингової стратегії.

3.2. Розробка рекомендацій для розвитку туризму в Україні

Враховуючи пріоритети Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, а саме формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі, для

розширення спектру туристичних послуг та просування України на світовий ринок туристичних послуг необхідно:

1. Укладення міжнародних угод про співпрацю з країнами, з якими мається потенційна аудиторія для українських туристичних послуг, зокрема країн ЄС та прикордонних держав. Такі угоди можуть сприяти поліпшенню якості обслуговування та відповідності туристичної галузі міжнародним стандартам.

2. Оптимізація взаємодії туризму і культури як на рівні центральних органів влади, так і на місцях. Культурна спадщина, музеї, театри в більшості країн світу є винятково важливим фактором залучення туристів, генерації міжнародних і локальних туристичних потоків. В результаті чого, збільшиться і кількість залучених до сфери обслуговування: транспорт, громадське харчування, готелі та ін.

3. Координація стратегічного розвитку культурної сфери і туризму на місцях повинна привести до більш тісної співпраці місцевої влади і реального бізнесу у вирішенні конкретних завдань по збереженню культурної спадщини, впровадження в практику діяльності музеїв, національних заповідників передової менеджерської практики, орієнтації для роботи в ринкових вимірах і координації діяльності з суб'єктами туристичної індустрії.

4. Підвищення рівня залучення іноземних інвестицій у привабливі для іноземців регіони, а також оновлення інфраструктури;

5. Проведення міжнародних іміджевих заходів, активна участь у всесвітніх виставках та ярмарках та популяризація України на ринку міжнародних послуг як стабільної та безпечної держави.

6. Підвищення рівня збереження та відновлення історичної цінності багатьох міст, та також реконструкція культурно-історичних пам'яток.

7. Покращення рівня обслуговування та екологічної ситуації у країні.

Вважаємо, що запровадження запропонованих нами рекомендацій як завдань державної політики України сфері розвитку туристичної галузі та їх

практична реалізація сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності України на світовому ринку туристичних послуг.

Сьогодні в Україні створюється комплекс ресурсів, які можуть стати основою для розвитку військового туризму: Російсько-українська війна 2014 року (анексія Автономної Республіки Крим, окупація Донецької та Луганської областей та активні бойові дії там), вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року призвели до масового руйнування міст і сіл та створення оборонних споруд. Військовий туризм – це поява певних ландшафтних утворень в процесі активних бойових дій (вибухи, підпали, повені тощо), залишків воєнних об'єктів тощо), залишків знищеної під час війни зброї), залишків зруйнованої зброї та масштабні поховання постраждалих, що викликає інтерес і бажання багатьох людей вшанувати пам'ять усіх, хто постраждав від війни.

З 2014 року особливе місце в російсько-українській війні посідають бої за Дебальцеве, Донецький аеропорт, Іловайськ, Маріуполь, Слов'янськ та Краматорськ. Географія таких боїв розширювалася і сьогодні їх можна зустріти в Київській, Чернігівській, Харківській, Донецькій, Луганській, Мукачівській, Херсонській та Запорізькій областях. Серед них особливо виділяються бої під Сєверодонецьком та Маріуполем. Важливе місце посідає і Чорнобаївка, яка сповнена легенд та історій про українські (козацькі) військові перемоги ще з часів російсько-української війни, і до сьогодні є місцем перемог, в яких українські війська розгромили війська та боєприпаси загарбницьких сил.

Звичайно, всі війни, а отже, і всі великі битви, завжди супроводжуються людськими жертвами, тому тут завжди є пам'ятники, братські могили, кладовища і меморіали. Вони є особливо важливими через своє історичне значення для збереження та увічнення пам'яті про загиблих і поранених, а також про події, які тут відбувалися, в цілому.

Меморіальний комплекс пам'яті жертв серед цивільного населення також є важливим об'єктом, оскільки його роль полягає у демонстрації жахливих наслідків війни та великих масштабів невинуватих вбивств. Спорудження таких пам'ятників у Бучі, Ірпені, Бородянці, Гошеві, Октирці, Ізюмі, Маріуполі та інших місцях у майбутньому покаже світові жахи війни посеред цивілізованого світу і прогресивного розвитку та застереже від подальших наслідків розвитку авторитарних режимів у різних країнах світу. Вона також має попередити про подальші наслідки розвитку авторитарних режимів в інших частинах світу. Слід зазначити, що повна ситуація з постраждалим населенням невідома, оскільки велика кількість населених пунктів досі перебуває під окупацією, що дає підстави припускати, що таких населених пунктів і жертв може бути ще більше.

Варто зазначити, що музеї пам'яті про російсько-українську війну створювалися не лише в місцях, де відбувалися активні бойові дії, оскільки всі українці прагнули перемоги, а серед жертв були воїни та мешканці всіх регіонів України, а продовжують створюватися по всій країні (деякі з них вже створені з 2014 року) і повинні існувати.

Мета повоєнного військово-історичного туризму - вшанувати пам'ять загиблих та показати Україні і світу наслідки та звірства російсько-української війни, яка триває з 2014 року. Він також має сприяти патріотичному вихованню молоді та дорослих, формуванню особистості з громадянською відповідальністю, національною ідентичністю, високими духовними цінностями, любов'ю до родини та патріотизмом через історичну пам'ять про воєнні події.

Для того, щоб сприяти розвитку цього виду туризму в післявоєнний період, варто звернути увагу на сектори діяльності, які підтримують цей процес:

- державна підтримка розвитку воєнно-історичного туризму,
- залучення іноземних компаній до регіону

- впровадження інтернет-технологій та поширення інформації про нові питання у сфері військово-історичного туризму для підвищення обізнаності серед туристів,
- створення оптимального балансу між ціною та якістю на ринку туристичних послуг, що відіграє важливу роль у розвитку військово-історичного туризму,
- створення видовищних маршрутів, що включають об'єкти для військово-історичного туризму,
- організація масштабних заходів на базі військово-історичних пам'яток з метою відзначення військових подій та патріотичного виховання населення.

Зважаючи на підтримку інших країн світу у війні та популяризацію бренду України, можна стверджувати, що після перемоги Україна буде одним з найкращих туристичних дестинацій світу.

Висновки до розділу 3

Було досліджено, що Україна після перемоги має усі перспективи для розвитку та відновлення туризму. Для цього варто розробити науково обґрунтовані напрями і шляхи розвитку туризму в Україні на перспективний період (5,10 років). В першу чергу це стосуватиметься внутрішнього туризму.

Першим етапом цієї роботи буде визначення актуальних проблем, що гальмують розвиток туризму, та розробка шляхів їх вирішення. Наступний етап – прогнозування розвитку туризму на перспективу, який в свою чергу складається з трьох етапів: розробка концепції, стратегії та прогнозу розвитку туризму на перспективний період (наприклад візьмемо 7 років, тобто до 2030 року). Для ефективного впровадження розвитку варто звернутись до досвіду ЄС, наприклад, Італії, систему туризму якої було розглянуто у пункті 3.1.

ВИСНОВКИ

Результатом дослідження у дипломній роботі є теоретичне узагальнення туризму та дослідження проблем та перспектив розвитку туризму в Україні. Отримані результати наукового дослідження дають підстави для таких висновків:

1) У першому розділі було розкрито теоретико-методологічні основи історії розвитку туризму. Було виділено 4 етапи розвитку туризму та коротко їх описано. Також розкрито питання, чому туризм називають феноменом ХХ століття. Розвиток туризму в сучасному світі став визначним явищем ХХ століття, оскільки його масштаби постійно збільшуються за рахунок прогресу техніки та розвитку гуманітарних взаємин між людьми. свідчать дані зростання Про це свідчать дані обсягів туристичних послуг і туристичних потоків від ЮНВТО. Також туризм можна назвати феноменом через стрімкий розвиток технологій, діджиталізацію. Завдяки інформаційним технологіям (ІТ), туристичний продукт стає все більш індивідуалізованим, доступним і гнучким для кожного споживача. ІТ-рішення використовуються туроператорами, готельєрами та самими туристами.

Також було досліджено історію розвитку туризму саме на території України. Ще в період Стародавньої Греції, було виявлено території на Північному Причорномор'ї, які мали рекреаційні ресурси, і на яких заснувалися міста Тіру, Ольвії, Калос-Лімен, Херсонес, Пантікапей, Феодосії та інші. Тут грецькі лікарі використовували лікувальні грязі солоних озер та лиманів Криму. Про це згадується в творах римського письменника Плінія Старшого. Геродот також згадує про лікувальні властивості вод та грязей на Причорноморських озерах і про їх застосування місцевими мешканцями для лікування та відновлення здоров'я.

Можна сказати, що розвиток туризму є важливим фактором економічного, соціального та культурного розвитку країни, який потребує уваги та підтримки з боку влади, бізнесу та громадськості.

2) Також у розділі було описано нормативно-правове регулювання галузі туризму в Україні. Було визначено найважливіші документи регулювання. Головним нормативно-правовим документом регулювання туризму в Україні є Закон «Про туризм». Цей закон встановлює загальні правові, організаційні та соціально-економічні принципи, які використовуються для реалізації державної політики в галузі туризму в Україні.

Важливими аспектами регулювання туристичної діяльності є системи страхування та ліцензування та сертифікація.

Розглянувши законодавчу базу, було визначено проблеми її застарілості та проблемності.

3) Третій пункт розділу було присвячено з'ясуванню особливостей розвитку туризму в регіонах. Україна є країною з різноманітним територіальним розподілом туризму, оскільки має різні природні, історичні та культурні багатства, які приваблюють туристів з усього світу. Регіональний розподіл туризму по країні пояснюється наявністю гірських, морських, історичних, культурних центрів туризму. Для підтвердження неоднорідного розподілу туризму у областях був проведений статистичний аналіз таких показників:

- Кількість туроператорів та турагентів за регіонами;
- Розподіл іноземних та внутрішніх туристів за регіонами;
- Рейтинг областей за величиною територій природно-заповідного фонду у відсотках від їхньої загальної площі;
- Рейтинг історико-культурного потенціалу областей

Були виділені висновки про неоднорідність розподілу цих показників по областях. Було відзначено, що у деяких регіонах є проблеми зі збереженням та

раціональним використанням природних ресурсів та культурної спадщини, що може негативно впливати на розвиток туризму в цих регіонах.

4) У другому розділі було проаналізовано туристично-рекреаційний потенціал України. Було досліджено, що Україна має значний потенціал у галузі туризму та відпочинку, що дає їй можливість стати провідною державою у світі в цій сфері. Розвиток міжнародних зв'язків допоможе знайти нові шляхи просування національного туристичного продукту на світовому ринку та використання передового досвіду у сфері туризму. Геополітичне розташування України є стратегічно важливим, оскільки країна знаходиться на перехресті між Північною та Південною Європою, а також між Європою та країнами Кавказу.

Також, особливої уваги заслуговує потенціал оздоровчого та курортного туризму України.

Україна володіє значним потенціалом для розвитку SPA туризму. На її території присутні усі види ресурсів :бальнеологічні, грязьові, кліматичні. Вони необхідні для функціонування закладів із надання лікувально-оздоровчих послуг та послуг SPA. Наявність різноманітних рекреаційних ресурсів робить Україну привабливою для розвитку туристичного сектору економіки.

5) Перед виділенням проблем розвитку туризму в Україні, було розглянуто та досліджено стан ринку туристичних послуг та проаналізовано показники діяльності України на світовому ринку туристичних послуг.

Розвиток туристичної галузі в Україні відбувається повільніше, ніж у більшості країн світу. За даними Всесвітньої ради подорожей і туризму у 2016 році туристичний сектор вніс 29,0 млрд грн до ВВП України, що складає 1,4% від загального ВВП. Незважаючи на це, очікується, що його зростання буде становити 2,9% щорічно до 2026 року. У туризмі зайнято 214,5 тис. осіб, що складає 1,2% від загальної кількості зайнятих у економіці. Інвестиції у туризм в Україні скоротилися вдвічі з 2010 року та становили менше 2% загальних

інвестицій, що залишається нижчим, ніж у країн Східної та Центральної Європи..

В Україні спостерігається динаміка в'їзних туристичних потоків, яка може бути описана як періоди плавного зростання та різкого падіння. Зокрема, з 2000 по 2008 рік кількість міжнародних прибуттів збільшилась майже у 4 рази, з 6,4 млн осіб у 2000 році до 25,4 млн у 2008 році. Однак, у 2009 році кількість туристів, які відвідали Україну, зменшилася через світову фінансово-економічну кризу. Поступове зростання туристичного потоку спостерігається з 2010 року, а вже у 2013 році кількість іноземних туристів склала 24,7 млн осіб. Однак, у 2014 році кількість прибульців знизилась майже вдвічі через втрату важливих для туризму територій. З 2015 року спостерігається незначне позитивне зростання в'їзного туризму: у 2018 році кількість іноземних туристів склала 14,8 млн осіб.

Кількість колективних засобів розміщення в Україні у 2018 році склала 4719 одиниць. За 2018 рік у готелях та аналогічних закладах розміщення було прийнято 5410242 осіб, а у інших закладах розміщення – 1595978 осіб (див. Табл. 2.3). Всього за цей рік колективні заклади розміщення України надали свої послуги 7006220 особам, з них іноземці склали 13,1%, понад 917 тис ос. Було виділено, що основною проблемою функціонально-спеціалізованої інфраструктури рекреаційного господарства є зниження попиту, через зростання вартості санаторно-курортних та рекреаційних послуг і невідповідно низької якості їх надання. Високий рівень моральної і фізичної зношеності рекреаційних об'єктів, їх занедбаний та напівзруйнований стан комунальної інфраструктури, невідповідність номерів сучасним умовам санаторно-курортного лікування та рекреації, призводить до необхідності переобладнання та модифікації матеріально-технічної бази функціонально-спеціалізованих закладів.

Враховуючи результати аналізу показників діяльності України на світовому ринку туристичних та результати проведеного дослідження було

виділено наступні перешкоди, які стають на заваді розвитку туристичної сфери на Україні:

- недостатня сприятливість середовища (бізнес сфера, рівень безпеки, інфраструктура інформаційно-комунікаційні технології);
- недосконалість державної політики та сприятливих умов у сфері подорожей та туризму (пріоритизація сфери подорожей та туризму, міжнародна відкритість, екологічна стійкість);
- несприятлива економічна і політична ситуація у країні: анексія Кримського півострову, війна на Сході України;
- не розвинена інфраструктура повітряного транспорту, інфраструктура наземного та водного транспорту, туристична інфраструктура, низька якість послуг з перевезення;
- занедбання, недостатнє фінансування та популяризація природних та історико-культурних туристичних ресурсів України, низька конкурентоспроможність національних музеїв, через застарілу матеріально-технічну базу та недостатністю державного фінансування;
- недостатнє бюджетне фінансування заходів, які спрямовані на розвиток туристичної та курортної сфери країни;
- диспропорція між ціною та якістю туристичних послуг, їх невідповідність світовим туристичним стандартам;
- відсутність загальнодержавної інформаційної системи у сфері туризму та курортів та її інтеграція до світової інформаційної туристичної мережі;
- відсутність сформованого цілісного бренда України, не сприйняття України міжнародною спільнотою, як перспективного туристичного напрямку на міжнародному ринку туристичних послуг.

6) У третьому розділі було охарактеризовано перспективи ринку туристичних послуг на основі досвіду ЄС, на прикладі Італії. Перспективні цілі Державного агентства розвитку туризму України на 2023-2024 роки є:

- збільшення кількості туристів з цільових ринків;
- розвиток туристичної інфраструктури;
- запровадження інновації в туризмі;
- розвиток ділового туризму;
- підтримка внутрішнього туризму;
- підвищення ефективності управління туристичною сферою;
- постійний моніторинг стану туристичного ринку та складання статистики;
- вдосконалення нормативно-правової бази у сфері туризму.

При запровадженні запропонованих програм з італійського досвіду. Україна зможе:

- Підвищити конкурентоспроможність на ринку
- Сформувати власний туристичний продукт
- Збільшити кількість висококваліфікованих працівників
- Збільшення залучень та інвестицій у туристичну сферу.

Було зазначено, що подальший розвиток туризму в Україні потребує застосування нетрадиційних інноваційних підходів до організації управління галуззю як на державному, так і на рівні підприємства. Для забезпечення сталого розвитку туристичної галузі України в умовах посилення конкуренції, збільшення попиту як на міжнародні, так і внутрішні туристичні продукти. Зростання вимог споживачів до наповнення, різноманітності та якості туристично-рекреаційних послуг дедалі більшого значення для суб'єктів туристичної діяльності набуває необхідність розробки науково-обґрунтованої маркетингової стратегії.

7) Розроблені рекомендації для розвитку туризму в Україні включають такі пункти: формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну,

інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі, для розширення спектру туристичних послуг та просування України на світовий ринок туристичних послуг.

Було запропоновано розвиток військового туризму, як найбільш перспективного після закінчення війни.

Мета повоєнного військово-історичного туризму - вшанувати пам'ять загиблих та показати Україні і світу наслідки та звірства російсько-української війни, яка триває з 2014 року. Він також має сприяти патріотичному вихованню молоді та дорослих, формуванню особистості з громадянською відповідальністю, національною ідентичністю, високими духовними цінностями, любов'ю до родини та патріотизмом через історичну пам'ять про воєнні події.

Для того, щоб сприяти розвитку цього виду туризму в післявоєнний період, варто звернути увагу на сектори діяльності, які підтримують цей процес:

- державна підтримка розвитку воєнно-історичного туризму,
- залучення іноземних компаній до регіону
- впровадження інтернет-технологій та поширення інформації про нові питання у сфері військово-історичного туризму для підвищення обізнаності серед туристів,
- створення оптимального балансу між ціною та якістю на ринку туристичних послуг, що відіграє важливу роль у розвитку військово-історичного туризму,
- створення видовищних маршрутів, що включають об'єкти для військово-історичного туризму,

— організація масштабних заходів на базі військово-історичних пам'яток з метою відзначення військових подій та патріотичного виховання населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аппельт, Г. В. Види туризму у контексті сучасних тенденцій розвитку туріндустрії. Економічний простір. 2020. №157, С. 7-12.
2. Балабанов, Г. В. Розвиток дисертаційних досліджень з туризму і рекреації в Україні. Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Географічні науки : науковий журнал. 2021. Т. 2, вип. 2. С. 177–190.
3. Божко Л.Д. Культурний туризм, як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. Культура України. 2018. Випуск 32.
4. Давидюк, Л. П.; Турлюк, І. В. Україна на міжнародному ринку туристичних послуг: сучасний стан та перспективи розвитку. Молодий вчений, 2016, №1.С. 717-720.
5. Даруга Я. Особливості формування та реалізації туристичної політики в Італії: досвід для України. Київ.2021. .[Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/1854/%d0%94%d0%b0%d1%80%d1%83%d0%b3%d0%b0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Діяльність ДАРТ: вебсайт. .[Електронний ресурс].–Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/diyalnist>
7. Друзь, Н. І., Долинська, О. О. Перспективи розвитку спортивно-екстремального туризму. *Секція 1. Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму*, 2023. №29.
8. Думська О. «Буде туристичний Майдан». Як коронавірус вплинув на туризм в Україні та світі [Електронний ресурс]. Радіо Свобода. 2020. Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/tourism-aftercoronavirus/30586049.html>

9. Завада В.Т. Архітектурна спадщина України як об'єкт туризму. Регіональний аспект. Туристично-краєзнавчі дослідження. Випуск 1. Частина друга. К.: Інститут туризму, 2008. С.23-28.
10. Закон України «Про туризм». URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
11. Заячук О., Брик С. Історія туризму : навч. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 200 с.
12. Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства енергетики та захисту довкілля України з питання «Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць». Київ, 2020.99с.
13. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
14. Лиман С. І., Парфіненко А. Ю., Посохов І. С. Історія туризму: навчальний посібник (для студентів спеціальності «Туризм»). Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2018. 372 с.
15. Любіцева, О.О. Туристичні ресурси України : навчальний посібник. Київ : Альтерпрес, 2007. 369 с.
16. Мазаракі, А.А., Мельниченко, С.А. Туризм в Україні: виклики кризи. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету, 2015. (2), С.5-15.
17. Мазур С. А., Прилуцький А. М. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. Ефективна економіка. 2018. № 2. С. 38–41.
18. Мальська М., Паньків Н., Ховалко А. Історія розвитку туризму: Навч. Посібник. Львів. 2016. 117 с.
19. Мальська М.П, Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.

20. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua>
21. Мордань Є. Ю., Білець А. С., Сердюк К. В. Інвестиції в туристичну сферу України: сучасний стан, проблеми та перспективи. Гроші, фінанси, кредит. 2017. Вип. 19. С. 410–414.
22. Моца А., Шевчук С., Середа Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство, 2022. (№41). 6 с.
23. Нікіфорова А. А. Роль об'єктів культурної спадщини у розвитку подієвого туризму Сучасні наукові дослідження та інновації. 2016. № 2. С. 112-114.
24. Ніколаєва О.І. Рекреаційний господарський комплекс Одеського регіону : автореф. дис. канд. геогр. наук : 11.00.02. Харків, 2018. 20 с.
25. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
26. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: <http://mincult.kmu.gov.ua/control>
27. Парфіненко, А. Ю. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища. Actual Problems of International Relations №1(126). 2015. С. 12-23.
28. Погуда Н.В. Туризм як індикатор розвитку економіки. Вісник Харківського національного економічного університету імені С.Кузнеця. 2019. С. 121-126.
29. Приказюк Н. В. Тенденції й перспективи розвитку страхування подорожуючих за кордон. Фінанси України. 2011. № 10 (191). С. 93 – 103.
30. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 29.04.2002 р. № 583 : станом на 25 трав. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/583-2002-п#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

31. Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 03.07.2006 р. № 373-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2006-p#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

32. Про заходи подальшого розвитку туризму : Постанова Каб. Міністрів України від 29.04.1999 р. № 728 : станом на 23 трав. 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-99-п#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

33. Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму : Указ Президента України від 14.12.2001 р. № 1213/2001 : станом на 9 груд. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213/2001#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

34. Про курорти : Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-III : станом на 16 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

35. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

36. Про Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року : Указ Президента України від 10.08.1999 р. № 973/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973/99#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

37. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

38. Про підтримку розвитку туризму в Україні : Указ Президента України від 02.03.2001 р. № 127/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/2001#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

39. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

40. Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу "Курортотополіс Трускавець" : Постанова Каб. Міністрів України від 09.08.1999 р. № 1441 : станом на 4 жовт. 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1441-99-п#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

41. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР : станом на 6 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

42. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-р#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

43. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-р#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

44. Савченко О. Історія розвитку туризму і його вплив на глобалізаційні процеси. *Економіка та суспільство*, 2021.(27).С. 78-82.

45. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 26.05.2021 р.).

46. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму. Ніжин: Видавництво НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2004. 264 с

47. Степаненко, В. О., Степаненко, Н. О. Туризм як перспективний сектор євроінтеграційних процесів в Україні. *Маркетинг та менеджмент у*

фокусі викликів нової економіки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції(26-28 квітня 2018 року, м. Ужгород). 2018. С. 245-248.

48. Туризм в Україні. URL : <https://vue.gov.ua/>

49. Устименко Л. М., Афанасьєв І. Ю. Історія туризму: Навчальний посібник. 4-те вид., переробл. та допов. К.: Альтерпрес, 2017. 372 с.

50. Хомік Ю.О. Конкурентоспроможність українських туристичних послуг на світовому ринку. Вісник Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка. 2004. Випуск 56. С. 35-48.

51. Цимбала О. Термальні води Закарпаття як складова туристичного продукту . Туристичний потенціал дестинацій. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм, 2020. С. 185-195.

52. Цимбалюк Ю. А. Особливості страхування ризиків готельно-ресторанного бізнесу в Україні. Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку : збірник матеріалів Всеук. наук.-прак. інт.-конф. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. С. 192-194.

53. Черняк А.С. Рекреаційний потенціал Закарпатського регіону в організації нових санаторно-курортних закладів на базі термальних джерел. Архітектурний вісник КНУБА, 2017. С. 498-503.

54. Шевелюк М. М. Цифровізація у сфері туризму: інноваційні тренди і пріоритетні напрями розвитку. Питання культурології, №38, С. 226–235.

55. Шикіна, О. В.; Мережко, К. А. Аналіз індикаторів розвитку України в міжнародному туризмі. Глобальні та національні проблеми економіки, 2017. С. 85-92.

56. Шумлянська Н. В. Екотуризм як форма долучення до природної та культурної спадщини. Культура України. 2014. №47. С. 108–115.

57. Юрченко Ю. Ю. Концептуальні напрями розвитку внутрішнього туризму в Україні. Економіка України. 2016. № 6. С. 29-39.

58. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. The World Economic Forum. 2019. URL: <http://www.weforum.org>. (дата звернення: 26.05.2021 р.).
59. UNWTO. URL: <https://www2.unwto.org/>
60. World Travel&Tourism Council. URL: <https://wttc.org/>